

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ»

Навчально-науковий інститут морського права та менеджменту

Кафедра морського права

Васильєва Олена Миколаївна

УДК: 341.224(1-04)(079.2)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ
ДЕЛІМІТАЦІЇ МОРСЬКИХ ПРОСТОРІВ

Дипломна робота магістра

Науковий керівник,
К.ю.н., доцент
Краснікова О.В.

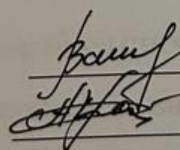
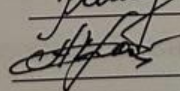
освітньо-професійна програма
«Морське право»,
спеціальність 081 «Право»

Здобувач

Науковий керівник

Завідувач кафедри

Нормконтроль

 Васильєва О.М.
 Краснікова О.В.
Наталя КРЕСТОВСЬКА
Наталя КРЕСТОВСЬКА

м. Одеса - 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕЛІМІТАЦІЇ МОРСЬКИХ ПРОСТОРІВ.....	9
1.1 Поняття та види морських просторів, особливості їхнього правового статусу.....	9
1.2 Основні принципи делімітації морських просторів.....	29
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ НОРМИ ТА ІНСТИТУЦІЇ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ДЕЛІМІТАЦІЮ МОРСЬКИХ ПРОСТОРІВ.....	36
2.1 Конвенція ООН з морського права 1982 року та інші міжнародно-правові договори у сфері делімітації морських просторів	36
2.2 Роль Міжнародного суду ООН та інших міжнародних судових органів у вирішенні питань делімітації.....	48
2.3 Двосторонні угоди держав щодо делімітації морських просторів між ними	52
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У ПРОЦЕСІ ДЕЛІМІТАЦІЇ МОРСЬКИХ ПРОСТОРІВ	61
3.1 Конфліктні ситуації між державами щодо делімітації морських просторів.....	61
3.2 Аналіз викликів та проблемних питань у сфері делімітації морських просторів та можливих шляхів їх вирішення.....	77
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

UNCLOS-82 - Конвенція ООН з морського права 1982 року

ITLOS – Міжнародний трибунал з морського права

ВЕЗ - виключна (морська) економічна зона

Район - Міжнародний район морського дна

Орган - Міжнародний орган з морського дна

МС ООН – Міжнародний суд ООН

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми та її актуальність. Динамічний розвиток міжнародного морського права та зростаюча важливість морських ресурсів у світовій економіці зумовлюють особливу актуальність питань правового регулювання делімітації морських просторів. В умовах загострення конкуренції за доступ до морських ресурсів та стратегічних морських шляхів, проблема справедливого розмежування морських просторів між державами набуває першочергового значення для підтримання міжнародного правопорядку та забезпечення регіональної безпеки. Особливої гостроти ця проблема набуває в контексті наявних територіальних спорів та претензій щодо справедливого розмежування морських просторів між прибережними державами. Недосконалість існуючих механізмів делімітації морських просторів, відсутність універсальних критеріїв розмежування та неоднозначність тлумачення відповідних норм міжнародного права призводять до виникнення численних міждержавних спорів та конфліктів.

Мета та задачі роботи. Метою роботи є комплексний аналіз теоретичних і практичних аспектів міжнародно-правового регулювання делімітації морських просторів.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі основні **задачі**:

1. Дослідити поняття та види морських просторів, особливості їх правового статусу, основні принципи делімітації морських просторів;
2. Детально проаналізувати положення Конвенції ООН з морського права 1982 року та інші міжнародно-правові договори у сфері делімітації морських просторів;
3. Визначити роль Міжнародного суду ООН та інших міжнародних судових органів у вирішенні питань делімітації;
4. Дослідити двосторонні угоди держав щодо делімітації морських просторів між ними;
5. Розглянути конфліктні ситуації між державами щодо делімітації морських просторів;

6. Дослідити основні виклики та проблемні питання у сфері делімітації морських просторів та запропонувати можливі шляхи їх вирішення.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження виступають міжнародно-правові відносини, що виникають у процесі делімітації морських просторів між державами.

Предметом дослідження є система міжнародно-правових норм, що регулюють процес делімітації морських просторів, а також практика їх застосування в міждержавних відносинах та діяльності міжнародних судових органів.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема:

- історико-правовий метод, який дозволив дослідити генезис та еволюцію процесу делімітації морських просторів;
- порівняльно-правовий метод, що уможливив зіставлення норм щодо розмежування різних морських просторів, а також аналіз кейсів щодо делімітації морських просторів;
- формально-юридичний метод, застосований для тлумачення та систематизації правових норм, що регулюють делімітацію морських просторів;
- системний підхід, який сприяв розгляду делімітації морських просторів як цілісної динамічної системи зі складною структурою та взаємозв'язками;
- методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції, що забезпечили всебічне вивчення предмета дослідження.

Аналіз використаних джерел та літератури. Фундаментальну основу дослідження становлять міжнародно-правові акти, насамперед Женевська конвенція про територіальне море та прилеглу зону 1958 року та Конвенція ООН з морського права 1982 року, які закріплюють базові принципи та механізми делімітації морських просторів. Важливе значення для дослідження мають двосторонні міжнародні договори щодо делімітації морських просторів, зокрема Угода між Польщею та Данією щодо проекту

Baltic Pipe 2018 року та Угода між Іраном та Оманом щодо делімітації континентального шельфу 1974 року, які демонструють практичну реалізацію принципів делімітації. Аналіз національного законодавства різних держав, зокрема Закону України "Про прилеглу зону" 2018 року та Закону КНР про територіальне море та прилеглу зону 1992 року, дозволяє зрозуміти особливості імплементації міжнародно-правових норм щодо делімітації морських просторів на національному рівні.

Особливу увагу в дослідженні приділено аналізу рішень Міжнародного суду ООН у справах щодо делімітації морських просторів, зокрема справи про континентальний шельф Північного моря (1969), справи про морську делімітацію між Катаром та Бахрейном (2001), справи про суверенітет над Педра-Бранка (2008) та справи про морську делімітацію в Чорному морі між Румунією та Україною (2009). Ці судові рішення сформували важливі прецеденти та принципи вирішення спорів щодо делімітації морських просторів.

Значний внесок у розробку теоретичних аспектів щодо проблеми делімітації морських просторів зробили українські науковці. Зокрема, праці Бойко І.С., Краснікової О.В., Кузнецової С.О., Мажар Л.С., Півторак Г.Ф.

Серед зарубіжних дослідників варто відзначити фундаментальні праці Т. Cottier щодо принципів справедливості в морській делімітації, дослідження M.D. Evans з питань делімітації морських кордонів, роботи S. Fietta та R. Cleverly, які представляють практичний посібник з делімітації морських кордонів. Важливий внесок у розуміння регіональних аспектів делімітації зробили E. Franckx (делімітація в Балтійському морі), P. Mojtahed-Zadeh та B. Zarei (делімітація в Перській затоці).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у формуванні цілісного теоретико-правового підходу до розуміння сучасних проблем делімітації морських просторів, систематизації існуючих принципів та методів розмежування морських просторів, а також розробці нових підходів до вдосконалення міжнародно-правового регулювання в цій сфері. Вперше

здійснено комплексний аналіз впливу сучасних геополітичних факторів на процеси делімітації морських просторів та запропоновано інноваційні механізми вирішення відповідних міждержавних спорів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання при розробці міжнародних договорів з питань делімітації морських просторів, у діяльності міжнародних судових органів при вирішенні відповідних спорів, а також у процесі вдосконалення національного законодавства держав у сфері морського права. Матеріали дослідження можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні курсів з міжнародного морського права та для подальших наукових розробок у цій галузі.

Апробація результатів. Основні положення та висновки дипломної роботи були оприлюднені на міжнародних наукових конференціях:

Васильєва О.М. Принципи делімітації морських просторів у міжнародному морському праві. *Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики*: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції молодих науковців та здобувачів вищої освіти. м. Одеса, 28 листопада, 2024 рік. Одеса: НУОМА. 2024. С.

Васильєва О.М. Методи делімітації морських просторів: правові та технічні аспекти застосування. *Глобалізація наукових знань: міжнародна співпраця та інтеграція галузей наук*: матеріали VII Міжнародної студентської конференції. м. Суми, 29 листопада, 2024 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». - Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024. С.

Васильєва О.М. Двосторонні угоди про делімітацію морських просторів: досвід та виклики. *Глобалізація наукових знань: міжнародна співпраця та інтеграція галузей наук*: матеріали VII Міжнародної студентської конференції. м. Суми, 29 листопада, 2024 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». - Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024. С.

Обґрунтування структури роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

У першому розділі були охарактеризовані різні типи морських просторів, такі як територіальні води, виключна економічна зона, континентальний шельф, відкрите море та їх правовий статус згідно з міжнародним правом.

Тут також розглядалися принципи, які використовуються під час делімітації морських просторів між прибережними державами.

Другий розділ охоплює основні міжнародні договори та конвенції, що стосуються морських просторів, включаючи Конвенцію ООН з морського права 1982 року, а також конкретні угоди між державами, що стосуються встановлення меж морських просторів. У цьому розділі розглядається роль судових органів у врегулюванні конфліктів між державами щодо меж морських просторів.

У третьому розділі були вивчені приклади конфліктів, що виникають між державами через суперечності в межах морських просторів, а також запропоновані можливі варіанти їх вирішення.

У висновках наведено узагальнення основних результатів дослідження.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕЛІМІТАЦІЇ МОРСЬКИХ ПРОСТОРІВ

1.1 Поняття та види морських просторів, особливості їхнього правового статусу

У сучасному світі, де глобалізація та міжнародна торгівля відіграють ключову роль у розвитку економіки, морські простори набувають все більшого значення. Вони не лише служать природними транспортними артеріями, але й є джерелом важливих ресурсів та об'єктом міжнародно-правового регулювання. Розуміння поняття та класифікації морських просторів є фундаментальним для вивчення міжнародного морського права, економіки морського господарства та геополітики. Морські простори відіграють ключову роль у міжнародних відносинах, економіці та екології. Їх правовий статус є предметом міжнародного морського права, яке визначає режими використання та захисту різних зон Світового океану.

Морські простори - це частини Світового океану, які мають певний правовий статус, визначений міжнародним правом та/або національним законодавством прибережних держав. Основним міжнародно-правовим документом, що регулює статус морських просторів, є Конвенція ООН з морського права 1982 року (UNCLOS-82)¹.

З точки зору міжнародного права, морські простори поділяються на три основні категорії:

1) ті, що є невід'ємною частиною території прибережної держави, в межах якої діє її суверенітет (внутрішні води, архіпелажні води, територіальне море);

2) ті, що не входять до складу території прибережної держави, але підлеглі його юрисдикції або морські простори зі змішаним правовим

¹ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

режимом (виключна економічна зона, прилегла зона, континентальний шельф);

3) ті, що не підлеглі ані суверенітету, ані юрисдикції будь-якої держави (відкрите море).

Правовий статус кожної частини океану визначається її приналежністю до однієї з цих категорій. Цей статус є ключовим фактором, який впливає на встановлення правового режиму та регулювання різноманітних видів діяльності в даному морському просторі.

При визначенні правового режиму враховуються різні фактори, зокрема:

- значення морського простору для міжнародних комунікацій та торгівлі;
- роль у різних видах міждержавного співробітництва, включаючи наукові дослідження;
- екологічна важливість та необхідність захисту морського середовища;
- економічні інтереси, пов'язані з рибальством та видобутком ресурсів;
- стратегічне значення для національної та міжнародної безпеки.

Прийняття Конвенції ООН з морського права 1982 року стало визначальним етапом у формуванні сучасної правової класифікації морських просторів. Ця класифікація надає потужний інструментарій для точного визначення прав держав щодо різних морських зон, встановлення їхнього правового статусу та розробки відповідних норм і правил.

Завдяки цій системі стало можливим створення комплексного та ефективного міжнародного морського правопорядку, який чітко регламентує діяльність у Світовому океані та сприяє збалансованому використанню його ресурсів. Така класифікація забезпечує правову основу для вирішення потенційних конфліктів та сприяє міжнародному співробітництву у морській сфері, що є критично важливим для підтримки глобальної стабільності та сталого розвитку морських ресурсів.

Пропонуємо далі розглянути кожну категорію морських просторів окремо.

Слід почати з морських просторів з національним правовим режимом, першим з яких є внутрішні морські води. Вони є важливою складовою території прибережної держави, яка має над ними повний суверенітет. Це означає, що держава має виключне право здійснювати на цій території будь-яку діяльність, включаючи регулювання судноплавства, видобуток природних ресурсів, охорону навколишнього середовища, контроль за виконанням законів, а також здійснення інших функцій, що забезпечують національну безпеку та економічний добробут.

UNCLOS-82 визначає це поняття таким чином: “води, розташовані в бік берега від вихідної лінії територіального моря, становлять частину внутрішніх вод держави”².

Складові частини внутрішніх морських вод: води між берегом та вихідними лініями, води портів, затоки, береги яких знаходяться у межах однієї держави, лимани.

Порти є важливими інфраструктурними об’єктами, розташованими на узбережжі держави. Води портів включають територію, де знаходяться портові споруди, такі як причали, доки, склади, а також водні площі, які використовуються для маневрування та стоянки суден. Порти знаходяться під юрисдикцією держави, яка встановлює правила заходу суден, вантажних операцій, митного контролю та інших адміністративних процедур;

Затока — це частина моря або океану, яка вдається в сушу і обмежена з боків берегами. Якщо затока знаходиться повністю в межах однієї держави, то ці води також вважаються внутрішніми і знаходяться під її повним контролем. Держава має право визначати правила навігації, риболовлі та використання природних ресурсів в таких затоках;

Лиман — це частина річкового гирла, що розташована біля його злиття з морем або океаном, і зазвичай має напівсолону воду. Лимани також є частиною внутрішніх вод, де держава здійснює свій суверенітет. Ці води

² United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. Art. 8. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

можуть використовуватися для риболовства, аквакультури, промислового та сільськогосподарського використання. Так, до внутрішніх вод України включено Дністровський лиман³, а внутрішні води Індії включають лиман Бага-Крик та Позіккара⁴.

Прямі вихідні лінії — це уявні лінії, які з'єднують найбільш виступаючі точки узбережжя та островів. Води, що знаходяться між береговою лінією і цими прямими вихідними лініями, також відносяться до внутрішніх вод держави. Це означає, що держава має повне право на здійснення будь-якої діяльності в цих водах, включаючи риболовлю, видобуток корисних копалин та охорону навколишнього середовища.

Щодо правового статусу внутрішніх морських вод, то вони є частиною території держави, що надає їй повний суверенітет. Це означає, що держава має виключне право контролювати всі види діяльності в цих водах, включаючи економічну, екологічну, оборонну та інші види діяльності. Жодна інша держава не має права втручатися в ці води без дозволу прибережної держави.

Іншим морських простором з національним правовим режимом є територіальне море. Ідея територіального моря виникла ще в античні часи. Давні цивілізації, такі як фінікійці, греки та римляни, розглядали прилеглі до узбережжя води як частину своєї території, що підлягала їхньому контролю. Проте конкретні межі цього контролю не були чітко визначені.

У Середньовіччі з'явилася концепція, згідно з якою держава мала юрисдикцію над тією частиною моря, яку могла захищати з берегових укріплень. Це відоме як принцип «пострілу гармати» (канонічної милі). Тоді вважалося, що ця відстань становила приблизно 3 морські милі (близько 5,6 км), що відповідало дальності пострілу гармати з берега.

³ Про затвердження переліку внутрішніх морських вод і внутрішніх водних шляхів, віднесених до категорії судноплавних: Постанова Кабінету Міністрів України № 136 від 9 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/136-2022-п#Text>

⁴ Jacob, Alice. Legal regulation of estuaries. *Journal of the Indian Law Institute*. 33, no. 4, 1991. P. 495–509.

У XVII столітті голландський юрист Гуго Гроцій розробив теорію «свободи морів» (*Mare Liberum*), яка стверджувала, що морські простори не можуть бути власністю жодної держави і повинні залишатися відкритими для вільного користування всіма країнами. Це призвело до дискусій про межі суверенітету над морем⁵.

У XIX столітті багато країн почали встановлювати власні межі територіального моря, виходячи з національних інтересів. У той час як деякі держави дотримувалися принципу 3 морських миль, інші почали розширювати свої територіальні води до 6, 12 або навіть більше миль.

Перша спроба міжнародної уніфікації стандартів для ширини територіального моря відбулася на Гаазькій конференції в 1930 році, організованій Лігою Націй. Хоча на цій конференції не вдалося досягти чіткого консенсусу, вона стала важливим етапом у міжнародних зусиллях щодо регулювання морських просторів.

Перший великий крок до стандартизації ширини територіального моря був зроблений на Женевській конференції ООН 1958 року. Ця конференція заклала основу для міжнародного права про територіальне море, але чітко встановленої ширини не було. В Конвенції був застосований термін «територіальне море» («*territorial sea*») - «морська смуга» за межами «сухопутної території» і «внутрішніх вод» прибережної держави⁶.

У 1982 році було ухвалено UNCLOS-82, яка встановила міжнародні правила для всіх аспектів використання морів і океанів. Важливим досягненням цієї конвенції стало чітке визначення ширини територіального моря — до 12 морських миль від базових ліній⁷.

Таким чином, територіальне море — це морська смуга, яка прилягає до сухопутної території держави або її внутрішніх вод і є продовженням

⁵ Kuznetsov S.A. On the Definition of the Concept of «Territorial Sea». *LEX PORTUS*. № 1, 2016. С. 110. (108-119)

⁶ Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, Geneva, 29 April 1958. Art. 1, p. 1. URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1964/11/19641122%2002-14%20AM/Ch_XXI_01_2_3_4_5p.pdf

⁷ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. Art. 3. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

національної території прибережної держави. Це важлива зона, де держава реалізує свій суверенітет, однак цей суверенітет обмежений певними правами інших держав.

Кожна держава має право встановлювати межі свого територіального моря до зазначеного максимуму. Деякі країни можуть мати вже законодавчо закріплену ширину територіального моря менш ніж 12 миль, але більшість держав використовують максимальну дозволену ширину.

Територіальне море підпадає під повний суверенітет прибережної держави. Це означає, що держава має право здійснювати контроль над усіма аспектами діяльності в цій зоні, такими як риболовля, видобуток ресурсів, охорона навколишнього середовища, регулювання мореплавства та забезпечення національної безпеки.

Прибережна держава має право встановлювати закони, регулювати навігацію, забезпечувати дотримання екологічних стандартів і здійснювати митний, фіскальний, імміграційний і санітарний контроль на суднах, що проходять через територіальне море.

Незважаючи на суверенітет прибережної держави, іноземні судна мають право на мирний прохід через територіальне море. Прохід вважається мирним, якщо судно не здійснює будь-які загрозливі чи незаконні дії, такі як маневри, що порушують безпеку, або незаконна риболовля.

Прибережна держава може тимчасово призупиняти мирний прохід через певні ділянки свого територіального моря з міркувань безпеки, але це рішення повинно бути належним чином оприлюднено і не мати дискримінаційного характеру.

Поняття "мирного проходу" визначається у два етапи: спершу розглядається, що таке прохід, а потім - що означає мирний прохід. Цей двоетапний підхід ґрунтується на схемі, закладеній у Конвенції про територіальне море 1958 року. "Прохід" визначається як плавання через територіальне море з двома можливими цілями. Перша - це перетин територіального моря без заходу у внутрішні води або без зупинки на рейді

чи в портовій споруді поза межами внутрішніх вод. Друга - це прямування до внутрішніх вод чи на рейд або до портової споруди поза межами внутрішніх вод, або вихід з них.

Прохід судна в територіальному морі повинен бути безперервним і швидким. Це означає, що судно може зупинитися і ставати на якір, лише якщо такі дії є невід'ємною частиною звичайного плавання. Наприклад, судно може бути змушене тимчасово зупинитися і стати на якір через затор у судноплавному шляху⁸.

Судно також може зупинитися і стати на якір, якщо це необхідно через форс-мажорні обставини або лихо, скажімо, внаслідок шторму чи аварії. Більше того, судну дозволяється зупинитися і стати на якір з метою надання допомоги особам, суднам або літальним апаратам, що опинилися в небезпеці або зазнали лиха.

Також прибережна держава має особливі права стосовно територіального моря, а саме:

- право встановлювати особливі правила проходу або вимагати попереднього дозволу на прохід для військових суден та державних суден некомерційного призначення;
- право запроваджувати правила для запобігання забрудненню територіального моря та захисту морського середовища.

Таким чином, територіальне море є важливою частиною національної території держави, що дозволяє їй здійснювати контроль над прибережними водами, захищати свої інтереси, регулювати діяльність, що здійснюється в цих водах, і забезпечувати дотримання міжнародних зобов'язань.

Водночас міжнародне право передбачає певний баланс між суверенітетом прибережної держави та правами інших держав, зокрема

⁸ Aquilina, Kevin, Territorial Sea and the Contiguous Zone. *The IMLI Manual on International Maritime Law: Volume I: The Law of the Sea* (2014; online edn, Oxford Academic), <https://doi.org/10.1093/law/9780199683925.003.0002>, accessed 3 Oct. 2024.

правом на мирний прохід, що сприяє забезпеченню безпеки і свободи мореплавства на глобальному рівні⁹.

Досить цікавим простором з національним правовим режимом є архіпелажні води. Термін “архіпелаг” має давню історію і сформувався, коли у Східному Середземномор’ї панувала Венеція. Цим терміном називали простір між Балканським півостровом та півостровом Мала Азія. Згодом так стали називати море, обсіпане островами, ще пізніше - групи островів, що лежать недалеко один від одного¹⁰.

Концепція архіпелажних вод є важливим елементом міжнародного морського права, що визначає особливий правовий статус водних просторів держав-архіпелагів. Відповідно до UNCLOS-82, архіпелажні води - це водні простори, окреслені прямими архіпелажними вихідними лініями, що з’єднують крайні точки найвіддаленіших островів та обсідаючих рифів архіпелагу¹¹. Важливо зазначити, що довжина цих ліній зазвичай не повинна перевищувати 100 морських миль, хоча допускається використання до 3% від загальної кількості вихідних ліній довжиною до 125 морських миль. При цьому співвідношення водної поверхні до площі суші, включаючи атоли, має становити від 1:1 до 9:1, що забезпечує баланс між водними та сухопутними територіями архіпелагу.

Статус держави-архіпелагу надається країнам, територія яких повністю складається з одного або декількох архіпелагів, можливо включаючи додаткові острови. Архіпелаг при цьому розглядається як цілісна система островів, включаючи частини островів та прилеглі води, які формують єдиний географічний, економічний та політичний комплекс або історично сприймаються як такий. До числа держав-архіпелагів належать такі країни як

⁹ Porter. Hoagland, J. Jacoby, Mary. Schumacher, Christine. Burns, Law of the Sea, Editor(s): J. Kirk Cochran, Henry J. Bokuniewicz, Patricia L. Yager, Encyclopedia of Ocean Sciences (Third Edition), Academic Press, 2019, P. 526-537.

¹⁰ Краснікова О.В. Генезис та кодифікація інституту архіпелажних вод у міжнародному морському праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 258. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2015/71.pdf

¹¹ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. Art. 49. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

Філіппіни, Індонезія, Сейшельські Острови, Багамські Острови, Мальдіви, Кабо-Верде та Фіджі.

Правовий режим архіпелажних вод характеризується поширенням на них суверенітету держави-архіпелагу, який охоплює не лише водну поверхню, але й повітряний простір над нею, а також морське дно та його надра. Однак цей суверенітет не є абсолютним і повинен здійснюватися відповідно до норм міжнародного права, закріплених у UNCLOS-82.

Особливістю правового режиму архіпелажних вод є надання іноземним суднам права мирного проходу, а також специфічного права архіпелажного проходу, яке забезпечує можливість безперервного, швидкого та безперешкодного транзиту між різними частинами відкритого моря або виключної економічної зони.

З метою регулювання судноплавства держави-архіпелаги мають право встановлювати морські коридори шириною до 50 морських миль через свої архіпелажні води та прилегле територіальне море. Проте важливо підкреслити, що встановлення таких коридорів не може відбуватися в односторонньому порядку.

Відповідно до вимог UNCLOS-82, держава-архіпелаг повинна подати свої пропозиції щодо морських коридорів на розгляд Міжнародної морської організації, і лише після їх схвалення цією організацією може впроваджувати відповідні схеми розподілу руху суден¹². Такий механізм забезпечує баланс між інтересами держави-архіпелагу та потребами міжнародного судноплавства, сприяючи безпеці та ефективності морських перевезень у цих важливих районах Світового океану.

Далі, на нашу думку, слід розглянути морські простори зі змішаних правовим режимом. Цікавим у цьому сенсі морським простором є прилегла зона - морський пояс, який прилягає до територіального моря і продовжує його на відстань до 24 морських миль (приблизно 44,4 км) від вихідних ліній,

¹² United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. Art. 53, p. 9. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

що є початком виміру територіального моря. Ця зона забезпечує додатковий простір для здійснення прибережною державою контролю над певними видами діяльності, які можуть мати вплив на її безпеку та економічні інтереси.

Відповідно до UNCLOS-82, ширина прилеглої зони не може перевищувати 24 морських миль від вихідних ліній, від яких відмірюється ширина територіального моря. Це означає, що прилегла зона включає територіальне море та додаткову зону, що простягається до 12 морських миль за його межі¹³.

Прилегла зона не є частиною території держави, але вона забезпечує можливість прибережній державі здійснювати контроль над певними видами діяльності, щоб запобігти порушенням її законодавства. Це стосується митних, фіскальних, імміграційних та санітарних питань.

На відміну від деяких інших морських просторів, існування яких та суверенітет над якими не потребують прийняття окремих законів внаслідок самого факту приєднання держави до UNCLOS-82, контроль, що може здійснюватися державою в прилеглій зоні, потребує прийняття окремого законодавчого акту. Це пояснюється тим, що прилегла зона не є ані зоною суверенітету, ані зоною юрисдикції. Це та ділянка морського простору, де прибережна держава може здійснювати обмежений контроль для запобігання порушенням чи для покарання за порушення певних правил, а також мати права та обов'язки щодо затонулих археологічних та історичних об'єктів¹⁴.

Приймаючи рішення про створення прилеглої зони, прибережна держава на власний розсуд визначає її вид. Заходи, що здійснюються прибережною державою у своїй прилеглій зоні, поширюються на іноземні судна, які

¹³ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. Art. 33. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

¹⁴ Alexopoulos, Aristotelis. Some thoughts about the concept of the contiguous zone in the new law of the sea and its potential application to the Greek seas. *Unresolved issues and new challenges to the law of the sea*. 2006. pp.259-270. URL: https://www.researchgate.net/publication/259978984_SOME_THOUGHTS_ABOUT_THE_CONCEPT_OF_THE_CONTIGUOUS_ZONE_IN_THE_NEW_LAW_OF_THE_SEA_AND_ITS_POTENTIAL_APPLICATION_TO_THE_GREEK_SEAS

прямують у внутрішні води (наприклад, у порт) або щоб стати на рейді або біля портової споруди за межі внутрішніх вод прибережної держави. Ці заходи також можуть поширюватися на судна, які мають намір здійснити будь-яку діяльність у територіальному морі, дозволену прибережною державою (рибальство, наукові дослідження, гідротехнічні роботи тощо).

Якщо іноземне судно порушило митні, фіскальні, імміграційні чи санітарні закони та правила прибережної держави при знаходженні цього судна в межах його території, у тому числі й територіального моря, то ця держава може здійснювати свою юрисдикцію в межах усієї прилеглої зони з метою подальшого покарання за скоєні правопорушення. Для цього уповноважені прибережною державою органи можуть затримати та оглянути судно, вжити заходів щодо затримання судна, конвоювання судна в найближчий порт для проведення необхідного розслідування.

За даними на кінець 2018 року, правовий статус та режим прилеглої зони був визначений у законодавстві 83 прибережних держав, в тому числі і в законодавстві України.

Цікаво, що ряд держав намагаються розширити свою юрисдикцію в прилеглий зоні, перш за все, в галузі забезпечення безпеки. Наприклад, Китайська Народна Республіка у Законі «Про територіальне море та прилеглу зону» 1992 р. оголосила про свій суверенітет над усіма островами в межах 24-мильної зони¹⁵. Північна Корея, яка не ратифікувала Конвенцію 1982 р., ще в 1977 р. заявила про встановлення 50-мильного ліміту для своєї прилеглої зони в Японському морі і збіг її кордонів із зовнішнім кордоном виключної економічної зони в Жовтому морі, заборонила прохід військових кораблів через цю зону, а для цивільних суден потрібен попередній дозвіл¹⁶.

4 січня 2019 року набув чинності Закон України «Про прилеглу зону України», прийнятий Верховною Радою України 6 грудня 2018 року.

¹⁵ Law of The People'S Republic of China on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, 1992. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/chn11830.pdf>

¹⁶ Park, C.-H. The 50-Mile Military Boundary Zone of North Korea. *The American Journal of International Law*, 72(4), 1978. P. 866–875. <http://www.jstor.org/stable/2199781>

Закон визначає, що прилегла зона України – це зона відкритого моря, яка прилягає до територіального моря України і зовнішня межа якого перебуває на відстані не більше 24 морських миль, відлічених від вихідних ліній, від яких відміряється ширина територіального моря України¹⁷.

Таким чином, прилегла зона дозволяє прибережній державі розширити свій вплив і захистити свої національні інтереси за межами територіального моря. Це особливо важливо для запобігання порушенням, які можуть негативно вплинути на економічну та національну безпеку держави.

Прилегла зона також є визнаним міжнародним правом інструментом для забезпечення захисту інтересів держави без порушення принципу свободи морів, що зберігається в зоні відкритого моря. Інші держави мають поважати права прибережної держави у цій зоні, що забезпечує баланс між національним суверенітетом і міжнародними правами.

Наступним морським простором зі змішаним правовим режимом є виключна економічна зона (ВЕЗ), що являє собою морський простір, що прилягає до територіального моря і розташований за його межами. ВЕЗ може простягатися на відстань до 200 морських миль (приблизно 370,4 км) від вихідних ліній, які є базою для вимірювання територіального моря. Концепція ВЕЗ була запроваджена з метою надання прибережним державам розширених прав на використання морських ресурсів і управління ними, зберігаючи при цьому певні свободи для інших держав у цих водах.

Концепція виключної економічної зони пройшла тривалий шлях розвитку. Спочатку США висунули претензії на контроль над ресурсами континентального шельфу в 1945 році. Згодом латиноамериканські країни, особливо Чилі, Еквадор і Перу, встановили 200-мильні морські зони для захисту своїх економічних інтересів. Ця ідея поступово набувала підтримки серед інших держав, що розвиваються. Важливими етапами були Декларації Монтевідео і Ліми 1970 року, які закріпили право прибережних держав на

¹⁷ Про прилеглу зону України: Закон України від 6 грудня 2018 року №
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2641-19#Text>

2641-VIII. Ст. 1. URL:

користування ресурсами прилеглих морських територій. Декларація Санто-Домінго 1972 року ввела концепцію "патримоніального моря"¹⁸. Паралельно розвивалася ідея виключної економічної зони, запропонована Кенією. Організація Африканської Єдності підтримала цю концепцію в 1973 році.

На Третій Конференції ООН з морського права концепція виключної економічної зони стала пріоритетною і була включена до UNCLOS-82, що легалізувало розширення державної юрисдикції в бік відкритого моря, але з обмеженнями для захисту навколишнього середовища.

У межах ВЕЗ прибережна держава володіє низкою важливих прав та обов'язків, що забезпечують її економічні інтереси та екологічну безпеку. Відповідно до UNCLOS-82, до особливих прав і юрисдикцій прибережної держави у виключній економічній зоні належать:

1) суверенні права з метою розвідки, розробки, збереження будь-яких природних ресурсів та управління ними, а також щодо інших видів діяльності, пов'язаної з економічною розвідкою і розробкою зони, таких як виробництво енергії шляхом використання води, течій, вітру;

2) право встановлювати межі допустимого вилову живих ресурсів у зоні;

3) юрисдикція щодо створення та використання штучних островів, установок і споруд у зоні;

4) юрисдикція щодо морських наукових досліджень;

5) юрисдикція щодо захисту і збереження морського середовища зони;

6) право створювати закони і правила щодо діяльності в зоні, обов'язкові для інших держав та їх осіб, і право забезпечувати додержання цих законів і правил шляхом примусових заходів (догляду, інспекції, арешту і судового розгляду)¹⁹.

Конвенція передбачає також деякі додаткові права і обов'язки прибережної держави у виключній економічній зоні, такі як:

¹⁸ Ahmed, A. International Law of the Sea: An Overlook and Case Study. *Beijing Law Review*, № 8, 2017. P. 21-40. doi: 10.4236/blr.2017.81003.

¹⁹ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

1) право встановлювати 500-метрові зони безпеки навколо штучних островів;

2) обов'язок забезпечувати збереження видів, які далеко мігрують, та сприяти їх оптимальному використанню як у виключній економічній зоні, так і за її межами;

3) обов'язок складати карти й переліки географічних координат зони, публікувати їх належним чином і передавати копії на зберігання Генеральному Секретареві ООН;

4) право припиняти порушення статусу виключної економічної зони іншими державами²⁰.

Всі права і юрисдикції прибережної держави у виключній економічній зоні повинні здійснюватися з урахуванням свобод відкритого моря, без створення перешкод для використання морських шляхів, які мають суттєве значення для міжнародного судноплавства, польотів, прокладання кабелів і трубопроводів.

Таким чином, правовий режим ВЕЗ забезпечує баланс між правами прибережної держави та свободами міжнародного співтовариства. Інші країни зберігають важливі свободи у ВЕЗ, включаючи право на судноплавство, польоти над зоною та прокладання підводних комунікацій. Ці свободи гарантують безперешкодну міжнародну торгівлю та зв'язок, хоча їх реалізація повинна узгоджуватися з інтересами прибережної держави.

ВЕЗ має величезне значення для прибережних держав у кількох аспектах. Економічно вона відкриває доступ до багатих морських ресурсів, сприяючи розвитку та енергетичній безпеці²¹. З екологічної точки зору, ВЕЗ дозволяє державам ефективніше захищати морське середовище та забезпечувати стале використання ресурсів. Крім того, контроль над ВЕЗ має стратегічне значення, зміцнюючи позиції держави в регіональній та

²⁰ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

²¹ Yoshifumi, T. The International Law of the Sea. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 558 p.. doi: <http://doi.org/10.1017/9781108545907>

міжнародній політиці. БЕЗ є ключовим елементом сучасного міжнародного морського права, що забезпечує баланс між національними інтересами прибережних держав і правами міжнародного співтовариства на вільне використання світових океанів.

Не менш важливим морським простором є континентальний шельф - морська територія, що включає морське дно і надра підводних районів, які прилягають до узбережжя прибережної держави та є продовженням її сухопутної території. Континентальний шельф може простягатися на відстань до 200 морських миль (приблизно 370,4 км) від вихідних ліній, які використовуються для вимірювання територіального моря, або до зовнішньої межі підводної окраїни материка, якщо вона простирається далі.

Континентальний шельф є частиною підводної окраїни материка, що включає континентальну міліну, континентальний схил і континентальний підйом. Це підводна частина материка, яка поступово спускається від берегової лінії до глибоководного дна океану.

Континентальний шельф є природним продовженням сухопутної території прибережної держави під водою. Це означає, що ця територія має аналогічні геологічні та геофізичні характеристики, як і сама суша, на відміну від океанічного дна, яке складається з океанічної кори.

Континентальний шельф багатий на природні ресурси, серед яких нафта, природний газ, мінерали, а також біологічні ресурси, такі як донні організми. Ці ресурси можуть мати значний економічний потенціал для прибережних держав.

Правовий статус континентального шельфу визначається UNCLOS-82, яка закріплює суверенні права прибережних держав на використання ресурсів континентального шельфу і встановлює правила для вирішення конфліктів між державами щодо його меж²².

²² United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

Прибережна держава має суверенні права на розвідку та розробку природних ресурсів континентального шельфу. Це означає, що тільки ця держава має виключне право на здійснення видобувних робіт, таких як буріння нафти та газу, а також видобуток мінералів і інших ресурсів.

Важливо зазначити, що хоча континентальний шельф є частиною морського дна, він не є частиною територіального моря. Це означає, що суверенітет прибережної держави над континентальним шельфом не означає повного контролю над водами та повітряним простором над ним. Однак держава має повний контроль над видобутком ресурсів на шельфі та їх використанням.

Інші держави зберігають свободу судноплавства над континентальним шельфом, а також право на прокладання підводних кабелів та трубопроводів, за умови, що вони не порушують суверенні права прибережної держави на розвідку і розробку ресурсів.

Права прибережної держави на природні ресурси континентального шельфу існують незалежно від того, чи заявила держава про свої права на виключну економічну зону, не впливають на статус водного і повітряного простору над ним і на свободу судноплавства та інші права і свободи інших держав в межах 200-мильної зони. Прибережні держави не розповсюджують свій суверенітет на ту частину свого континентального шельфу, що виходить за межі територіального моря, вони мають виключні права лише на розвідку та експлуатацію його природних ресурсів.

Якщо континентальний шельф природним чином простягається за межі 200 морських миль, прибережна держава може претендувати на його розширення до зовнішньої межі підводної окраїни материка, але не більше ніж на 350 морських миль від вихідних ліній. Це вимагає подання заявки до Комісії з меж континентального шельфу, яка розглядає і затверджує такі претензії.

Континентальний шельф є важливим джерелом енергетичних та мінеральних ресурсів. Видобуток нафти та газу на шельфі має велике

значення для енергетичної безпеки прибережних держав і може забезпечувати значні доходи для їх економіки.

Континентальний шельф також має стратегічне значення, оскільки контроль над ресурсами на шельфі може впливати на міжнародні відносини та викликати територіальні суперечки між державами, особливо в регіонах, де межі континентального шельфу не є чітко визначеними.

Таким чином, континентальний шельф є ключовим компонентом морського простору, що надає прибережним державам значні економічні можливості та виклики, пов'язані з управлінням природними ресурсами та збереженням морського середовища.

Нарешті, слід розглянути морські простори з міжнародним правовим режимом. Перш за все, це відкрите море, що включає частини світового океану, які не входять до складу територіального моря, ВЕЗ, внутрішніх вод чи континентального шельфу прибережних держав. Це означає, що відкрите море є глобальними водами, які перебувають під міжнародним правом і не належать жодній окремій державі.

Відкрите море є унікальною міжнародною територією, що охоплює значні океанічні простори за межами національної юрисдикції. Цей регіон характеризується особливим правовим статусом, який гарантує ряд фундаментальних свобод для всіх держав.

Ключовим принципом режиму відкритого моря є свобода судноплавства. Це дозволяє суднам усіх країн вільно переміщатися цими водами, дотримуючись міжнародних норм. Така свобода є життєво важливою для глобальної торгівлі та комунікацій.

Паралельно зі свободою судноплавства діє свобода польотів над відкритим морем. Це стосується як цивільної авіації, так і військових літальних апаратів, що сприяє міжнародним перевезенням та забезпечує стратегічну мобільність.

Відкрите море також надає можливість для прокладання підводних комунікацій - кабелів і трубопроводів. Ця діяльність регулюється

міжнародним правом і має велике значення для глобальної інфраструктури та енергетики²³.

Рибальство у відкритому морі є вільним, але підлягає певним обмеженням для забезпечення сталого використання морських ресурсів. Міжнародні угоди встановлюють правила, спрямовані на збереження рибних запасів та захист морських екосистем.

Нарешті, відкрите море є важливим простором для наукових досліджень. Вчені з різних країн мають можливість вивчати океанічні процеси, морське біорізноманіття та кліматичні зміни, що сприяє розвитку глобальних знань про морське середовище.

Таким чином, режим відкритого моря забезпечує баланс між свободою використання цього простору та необхідністю його збереження для майбутніх поколінь, що робить його унікальним елементом міжнародного морського права.

Основний міжнародний документ, що регулює правовий статус відкритого моря, це UNCLOS-82, яка закріплює принципи свободи відкритого моря та встановлює правові рамки для діяльності держав у цих водах. Конвенція забезпечує збалансований підхід між суверенними правами прибережних держав і міжнародними свободами²⁴.

Відкрите море є віддзеркаленням принципів міжнародного права, зокрема принципу свободи морів, що є ключовим для забезпечення рівного доступу до світових океанів для всіх держав. Ці принципи забезпечують мирне співіснування та співпрацю між державами у використанні міжнародних вод.

Відкрите море має величезний економічний потенціал, особливо в аспекті міжнародної торгівлі, транспортування товарів і ресурсів. Свобода

²³ O'Connell, D P, and I A Shearer, 'Jurisdiction on the High Seas', *The International Law of the Sea: Volume II*, 1984, <https://doi.org/10.1093/law/9780198254690.003.0006>

²⁴ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

судноплавства і польотів над відкритими морями сприяє глобальній економіці і розвитку міжнародних зв'язків.

Відкрите море має стратегічне значення для міжнародної політики, забезпечуючи ключові торговельні маршрути і геополітичні інтереси. Суперечки щодо прав на використання ресурсів або військової присутності можуть впливати на міжнародні відносини.

Таким чином, відкрите море є важливим компонентом світового океану, що забезпечує міжнародні свободи і можливості для всіх держав, водночас вимагаючи відповідального управління і охорони для забезпечення стабільності і збереження морського середовища.

Досить цікавим морським простором також є Міжнародний район морського дна (International Seabed Area, Район). Це частина морського дна та підводних надр, що знаходяться за межами національної юрисдикції і не підлягають суверенітету жодної окремої держави. Район охоплює більшу частину дна океанів і морів, що є поза межами територіального моря, ВЕЗ та континентального шельфу держав.

Район починається за межами континентального шельфу прибережних держав, тобто після 200 морських миль від вихідних ліній. Він охоплює дно світового океану, включаючи його глибоководні райони, такі як серединно-океанічні хребти, абісальні рівнини і океанічні впадини. Район містить багаті ресурси, такі як поліметалічні конкреції, гідротермальні сульфіди, рідкісні метали, а також можливі запаси нафти і газу. Його дослідження і розробка є важливими для наукових і економічних цілей²⁵.

Згідно з UNCLOS-82, Район визнається загальною спадщиною людства. Це означає, що він не може бути предметом національного суверенітету і його ресурси повинні використовуватися на благо всього людства²⁶. Концепція загальної спадщини людства забезпечує, що ресурси

²⁵ Maja Vinde Folkersen, Christopher M. Fleming, Syezlin Hasanyo The economic value of the deep sea: A systematic review and meta-analysis. *Marine Policy*. Volume 94, 2018, P. 71-80.

²⁶ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

міжнародного району морського дна не експлуатуються для вигоди лише однієї держави або приватної компанії²⁷.

Управління Районом здійснюється Міжнародним органом з морського дна (Орган), який був створений для забезпечення ефективного регулювання і контролю над діяльністю у цьому районі.

Орган відіграє ключову роль у регулюванні діяльності в міжнародному районі морського дна. Його функції охоплюють ліцензування розвідки та розробки ресурсів, контроль за дотриманням екологічних стандартів, підтримку наукових досліджень та встановлення екологічних і правових норм. Орган видає ліцензії державам-членам та приватним компаніям, які відповідають міжнародним вимогам, забезпечуючи при цьому захист морського середовища від забруднення та руйнування. Орган також сприяє науковим дослідженням для поглиблення розуміння морського середовища та його ресурсів. Діяльність у Районі регулюється не лише UNCLOS-82, а й іншими міжнародними угодами, що визначають стандарти захисту морського середовища, збереження біорізноманіття та управління ресурсами.

Район має величезне значення в кількох аспектах. З економічної точки зору, він є джерелом цінних природних ресурсів, таких як поліметалічні конкреції та гідротермальні сульфіди, які можуть стати важливим елементом глобальної економіки²⁸.

Науково, глибоководні дослідження в цьому районі розширюють наші знання про океанічні процеси, геологію та екосистеми, що важливо для розуміння кліматичних змін та підводних геологічних процесів. З політичної та правової перспективи, міжнародний статус цього району запобігає територіальним суперечкам, забезпечує рівний доступ до ресурсів та сприяє міжнародному співробітництву.

²⁷ Sun L. Common Heritage of Mankind and Protection of the Marine Environment. *International Environmental Obligations and Liabilities in Deep Seabed Mining*. Cambridge: Cambridge University Press. 2023. P. 22-56.

²⁸ Maja Vinde Folkersen, Christopher M. Fleming, Syezlin Hasanjo The economic value of the deep sea: A systematic review and meta-analysis. *Marine Policy*. Volume 94, 2018, P. 71-8

Ефективне управління та захист Району мають вирішальне значення для збереження морського середовища та забезпечення сталого використання його ресурсів у глобальному масштабі.

Можемо підсумувати, що поняття та види морських просторів, а також особливості їхнього правового статусу відображають складну систему міжнародних відносин у сфері використання Світового океану. Правовий режим кожного виду морських просторів спрямований на забезпечення балансу між суверенними правами прибережних держав, свободою мореплавства та необхідністю збереження морського середовища. Розуміння цих концепцій є ключовим для ефективного управління морськими ресурсами та вирішення міжнародних морських спорів.

1.2 Основні принципи делімітації морських просторів

Делімітація морських просторів є важливим аспектом міжнародного морського права, що визначає межі юрисдикції прибережних держав над різними зонами морського простору. Ця тема набуває все більшої актуальності в контексті зростаючої конкуренції за морські ресурси та стратегічні переваги.

Делімітація морських просторів є важливим аспектом міжнародного морського права, що визначає межі між морськими зонами різних держав. Це дозволяє уникнути конфліктів і забезпечити чітке розмежування прав і обов'язків прибережних країн.

Принципи делімітації морських просторів формують правову основу для визначення кордонів між морськими зонами різних держав. Ці принципи базуються на міжнародному праві та практиці і мають на меті забезпечити справедливий, рівний і ефективний розподіл морських просторів.

Делімітація морських просторів базується на ряді ключових принципів та методів, що сформувались на основі міжнародної правозастосовної практики. Основоположним є принцип справедливості, який має вирішальне значення для підтримання міжнародної стабільності. Цей принцип вимагає,

щоб морські кордони встановлювались з урахуванням географічних, економічних та соціальних аспектів, забезпечуючи рівність між державами²⁹.

Не менш важливим є принцип договірної визначення кордонів, який впливає з загальновизнаного принципу мирного вирішення спорів. Він наголошує на необхідності досягнення взаємної згоди (mutual agreement) між державами щодо морських кордонів. Взаємна згода гарантує, що будь-які угоди про межі морських просторів будуть визнані і підтримані всіма сторонами, що бере участь у делімітації. Це запобігає одноосібним або одностороннім рішенням, які можуть призвести до конфліктів або суперечок. Держави, що мають спільні морські кордони або претензії на одну і ту ж територію, повинні вести переговори з метою досягнення взаємної угоди. Це передбачає обговорення різних аспектів, таких як географічні умови, економічні інтереси та правові норми.

Так, ст. 74 UNCLOS вимагає, щоб держави, які мають спільні кордони ВЕЗ, досягли угоди про межі їхніх зон через переговори. Це забезпечує, що межі будуть встановлені таким чином, щоб уникнути конфліктів і забезпечити справедливий доступ до ресурсів³⁰.

Принцип пропорційності, вперше застосований Міжнародним судом ООН у 1968 році, передбачає надання кожній державі "еквівалентного та справедливого простору", що відповідає довжині її узбережжя.

Не менш важливим є принцип ефективності (effective control). Він передбачає, що держави повинні здійснювати реальний і ефективний контроль над територіями, до яких вони претендують, включаючи фізичну присутність, управління та охорону цих зон.

²⁹ Cottier, Thomas. *Equitable Principles of Maritime Boundary Delimitation: The Quest for Distributive Justice in International Law*. 2015. eBook. URL: https://www.researchgate.net/publication/290454292_Equitable_principles_of_maritime_boundary_delimitation_The_quest_for_distributive_justice_in_international_law

³⁰ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

Контроль повинен бути не лише формальним, але й реальним. Це означає, що держави мають забезпечити ефективне управління, моніторинг та захист своїх морських територій.

Для підтвердження своїх прав на певну морську зону, держави повинні забезпечити фізичну присутність у цій зоні. Це може включати регулярні патрулі, встановлення маяків, контрольовані зони для риболовлі або інших морських операцій.

Держава повинна встановити адміністративні структури для управління своєю морською зоною, що включає моніторинг та контроль за ресурсами, науковими дослідженнями і екологічними стандартами.

Держава повинна забезпечити ефективний контроль для захисту своїх природних ресурсів від незаконного використання. Це може включати охорону риболовецьких угідь, контроль за видобутком корисних копалин, а також заходи для запобігання забрудненню навколишнього середовища.

Також застосовується принцип невтручання (non-interference). Він є важливим елементом міжнародного морського права, що забезпечує права держав на використання і управління морськими зонами, які перебувають під їхньою юрисдикцією. Згідно з цим принципом, держави не повинні перешкоджати або заважати правам інших держав на користування своїми морськими зонами. Це гарантує, що дії однієї держави не повинні шкодити або обмежувати можливості інших держав у використанні ресурсів або здійсненні діяльності у відповідних морських просторах.

Невтручання є ключовим для забезпечення справедливого та ефективного управління морськими зонами, запобігаючи конфліктам і забезпечуючи мирне співіснування держав. Це також сприяє міжнародній співпраці та розв'язуванню питань, що виникають у морських просторах³¹.

Принцип невтручання гарантує, що одна держава не може заважати іншій державі у здійсненні своїх прав на розвідку і експлуатацію природних

³¹ Fietta, Stephen, and Robin Cleverly, *A Practitioner's Guide to Maritime Boundary Delimitation* (2016; online edn, Oxford Academic), <https://doi.org/10.1093/law/9780199657476.003.0001>.

ресурсів у межах своїх зон юрисдикції. Наприклад, якщо одна країна використовує ресурси континентального шельфу, інша країна не має права втручатися в цю діяльність, якщо вона не є частиною тієї ж зони.

У випадках, коли держави мають спільні ресурси, наприклад, в районах, що є спільними для двох країн, принцип невтручання гарантує, що кожна країна може здійснювати свої права без перешкоджання з боку іншої. Це може включати, наприклад, спільне управління нафтогазовими родовищами в межах континентального шельфу.

Принцип невтручання також застосовується до управління і охорони морських екосистем. Держави повинні дотримуватись зобов'язань щодо збереження морського середовища, але не повинні заважати іншій державі здійснювати свої права на збереження і захист морських ресурсів у своїх зонах.

Принцип невтручання є важливим для забезпечення мирного співіснування і ефективного управління морськими зонами. Він гарантує, що жодна держава не може перешкоджати правам інших держав на користування і експлуатацію морських ресурсів, що сприяє міжнародній співпраці і запобігає конфліктам. Цей принцип сприяє справедливому і сталому використанню морських просторів, забезпечуючи рівні можливості для всіх держав.

Принцип природного продовження (natural prolongation) є важливим для визначення меж континентального шельфу і надає правову основу для визначення меж морських територій на основі природного геологічного продовження материкової території. Згідно з цим принципом, межі континентального шельфу повинні визначатися відповідно до геологічних характеристик і природного продовження континентальної території, а не просто на основі довільно встановлених ліній³².

³² United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. Art 76. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

Принцип передбачає, що континентальний шельф є частиною континентальної плити і продовжує її структуру під водою. Це включає підводні простори, які є продовженням континентального масиву на морському дні.

Для визначення меж континентального шельфу держави повинні враховувати геологічні і геофізичні дані, такі як підводні гори, платформи і осадові басейни, які є продовженням континентальної плити. Це включає дослідження геологічної структури морського дна і надр під ним.

Принцип природного продовження є основоположним для визначення меж континентального шельфу і забезпечення справедливого розподілу морських ресурсів. Він дозволяє державам розширювати свої права на основі природного геологічного продовження континентальної плити, сприяючи юридичній чіткості та стабільності у міжнародному морському праві. Однак, його застосування може бути пов'язане з викликами і спорами, які потребують точних наукових досліджень і дотримання міжнародних процедур.

Принцип невизначеності або тимчасових угод (provisional arrangements) застосовується в ситуаціях, коли держави не можуть досягти остаточного рішення щодо делімітації морських просторів. Цей принцип дозволяє державам укласти тимчасові угоди для регулювання використання і управління морськими зонами, поки не буде досягнуто остаточного рішення через переговори або міжнародні суди.

Принцип невизначеності включає створення тимчасових механізмів або угод, які забезпечують мирне співіснування і врегулювання спорів на час, поки не буде визначено остаточний правовий статус морських зон.

Основна мета тимчасових угод – уникнення конфліктів і забезпечення мирного співіснування держав у спірних районах до досягнення остаточного правового рішення.

Типи тимчасових угод:

- угоди про спільне використання ресурсів;

- угоди про спільні адміністративні органи;
- протоколи і договори про тимчасове регулювання.

Принцип невизначеності або тимчасових угод є важливим механізмом для врегулювання суперечок щодо морських кордонів і ресурсів до досягнення остаточного рішення. Цей принцип дозволяє державам мирно співіснувати і ефективно управляти спірними районами, забезпечуючи співпрацю і запобігаючи конфліктам. Тимчасові угоди можуть включати спільне використання ресурсів, створення спільних органів і укладення протоколів, що регулюють діяльність у спірних зонах. Однак, їх реалізація може бути пов'язана з викликами і вимагати ретельних переговорів і моніторингу.

Принцип міжнародної співпраці (international cooperation) є фундаментальним для управління і використання морських ресурсів на глобальному рівні. Він передбачає, що держави повинні активно співпрацювати для досягнення спільних цілей у використанні та охороні морських просторів, забезпечуючи ефективне і стійке управління океанами і морями.

Співпраця між державами спрямована на забезпечення ефективного і стійкого управління міжнародними морськими просторами, охорону морського середовища, запобігання конфліктам і забезпечення справедливого розподілу ресурсів.

Принцип міжнародної співпраці є ключовим для ефективного управління і охорони морських ресурсів. Співпраця між державами дозволяє досягти спільних цілей, таких як забезпечення стійкого використання ресурсів, захист морського середовища і боротьба з глобальними викликами. Міжнародні угоди, організації, спільні проекти і ініціативи сприяють досягненню цих цілей, хоча реалізація принципу може бути пов'язана з певними викликами.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що делімітація морських просторів є складним і багатогранним процесом, який базується на

ряді ключових принципів міжнародного морського права. Ці принципи, зокрема справедливості, договірного визначення кордонів, пропорційності, ефективного контролю, невторчання, природного продовження та міжнародної співпраці, формують комплексну правову основу для визначення морських кордонів між державами. Вони спрямовані на забезпечення справедливого розподілу морських ресурсів, підтримання міжнародної стабільності та запобігання конфліктам.

Важливо відзначити, що застосування цих принципів вимагає гнучкого підходу, враховуючи унікальні географічні, економічні та соціальні аспекти кожного конкретного випадку. Принцип невизначеності або тимчасових угод дозволяє державам знаходити проміжні рішення у складних ситуаціях, коли остаточна делімітація не може бути досягнута негайно. Міжнародна співпраця виступає ключовим фактором у забезпеченні ефективного управління морськими просторами та вирішенні глобальних проблем, пов'язаних з океанами.

Таким чином, принципи делімітації морських просторів не лише визначають межі юрисдикції держав, але й сприяють сталому розвитку, охороні морського середовища та мирному співіснуванню країн у контексті зростаючої конкуренції за морські ресурси та стратегічні переваги.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ НОРМИ ТА ІНСТИТУЦІЇ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ДЕЛІМІТАЦІЮ МОРСЬКИХ ПРОСТОРІВ

2.1 Конвенція ООН з морського права 1982 року та інші міжнародно-правові договори у сфері делімітації морських просторів

UNCLOS є фундаментальним документом, що регулює міжнародне морське право³³. Вона встановлює всеосяжну правову базу для всіх видів діяльності в океанах і морях, включаючи делімітацію морських просторів. Проте, крім UNCLOS, існують й інші важливі міжнародно-правові договори, які доповнюють та розширюють правову базу в цій сфері.

UNCLOS встановлює чіткі принципи делімітації різних морських просторів. Відповідно до її положень, територіальне море не може перевищувати 12 морських миль від вихідних ліній³⁴. У межах територіального моря прибережна держава здійснює повний суверенітет над водами, морським дном, надрами та повітряним простором. При цьому UNCLOS гарантує право мирного проходу суден інших держав через територіальне море за умови дотримання встановлених правил. Делімітація морських просторів починається з встановлення кордонів територіального моря між державами. Коли йдеться держави з протилежними берегами, чий берегові лінії розташовані на відстані менше 24 морських миль, процес делімітації стосується виключно територіального моря.

Основним правовим джерелом у цій сфері є стаття 15 UNCLOS. Вона встановлює принцип, згідно з яким за відсутності спеціальної угоди держави не можуть поширювати своє територіальне море за медіанну лінію. Винятки

³³ United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego-Bei, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

³⁴ Ibid., Art 45.

можливі лише за наявності історичних титулів або інших особливих обставин³⁵.

Важливим аспектом UNCLOS є регулювання правового режиму виключної економічної зони (ВЕЗ), яка згідно зі статтею 57 може простягатися до 200 морських миль від вихідних ліній³⁶. У межах ВЕЗ прибережна держава має суверенні права щодо розвідки, розробки та збереження природних ресурсів, як живих, так і неживих, а також управління цими ресурсами. Ці права поширюються на води, морське дно та його надра.

UNCLOS встановлює важливий принцип щодо делімітації морських просторів між державами з протилежними або суміжними узбережжями. Така делімітація повинна здійснюватися шляхом угоди на основі міжнародного права для досягнення справедливого рішення. Цей принцип закріплено у статтях 15, 74 та 83 Конвенції, які стосуються відповідно територіального моря, виключної економічної зони та континентального шельфу³⁷.

Для досягнення домовленості зацікавлені держави зобов'язані проводити переговори. При цьому переговорники повинні діяти "добросовісно та з щирим наміром досягти позитивного результату." Вони мають обов'язок поводитися таким чином, щоб переговори були змістовними, чого не станеться, якщо будь-яка зі сторін наполягатиме на власній позиції, не розглядаючи можливості її модифікації³⁸.

Згідно з пунктом 2 статті 83, якщо угоди не вдається досягти протягом розумного періоду часу, зацікавлені держави повинні звернутися до процедур, передбачених у Частині XV. Частина XV UNCLOS встановлює чотири види обов'язкових процедур, що передбачають ухвалення

³⁵ Ibid., Art 15.

³⁶ United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego-Bei, 1982. Art 57. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

³⁷ United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego-Bei, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

³⁸ Gao, Jian-Jun. International rules on the continental shelf delimitation. *KMI International Journal of Maritime Affairs and Fisheries*. 2009. № 1. P. 91-116.

зобов'язальних рішень, включаючи можливість звернення до Міжнародного суду ООН, Міжнародного трибуналу з морського права або арбітражу. Це забезпечує механізм мирного вирішення територіальних суперечок між державами.

Важливим доповненням до UNCLOS є Женевські конвенції з морського права 1958 року. Хоча багато їх положень були згодом замінені UNCLOS, вони все ще залишаються чинними для держав, які не ратифікували UNCLOS. Женевські конвенції складаються з чотирьох окремих документів:

1. Конвенція про територіальне море та прилеглу зону;
2. Конвенція про відкрите море;
3. Конвенція про континентальний шельф;
4. Конвенція про рибальство й охорону живих ресурсів відкритого моря.

Конвенція про територіальне море та прилеглу зону 1958 року встановила базові принципи визначення територіального моря та регулювання діяльності в ньому ³⁹. Вона закріпила право мирного проходу через територіальне море та визначила права прибережної держави щодо контролю в прилеглій зоні. Ці положення згодом були розвинені в UNCLOS, але основні принципи залишилися незмінними.

Система міжнародно-правового регулювання делімітації морських просторів також включає численні двосторонні договори між державами. Такі договори часто деталізують загальні принципи, встановлені UNCLOS, з урахуванням конкретних географічних, історичних та економічних особливостей відповідного регіону.

UNCLOS встановлює важливі процедурні аспекти делімітації морських просторів. Зокрема, стаття 76 передбачає створення Комісії з меж континентального шельфу, яка розглядає подання прибережних держав щодо

³⁹ Конвенція про територіальне море та прилеглу зону від 29.04.1958.
https://zakononline.com.ua/documents/show/140658____140658

встановлення зовнішніх меж континентального шельфу за межами 200 морських миль⁴⁰.

Процедура делімітації морських кордонів складається з кількох етапів. Спочатку встановлюється наявність перекриття прав держав на морські зони, розглядаючи питання суверенітету над територіями, легітимності базових ліній та режиму островів за Конвенцією ООН з морського права. Далі визначається відповідний район делімітації та ділянки узбережжя сторін, враховуючи їх конфігурацію та довжину.

Зазвичай попередньою лінією делімітації обирається еквідистантна лінія, хоча в окремих випадках можуть застосовуватися інші методи. Потім аналізуються географічні та інші фактори, які можуть вимагати коригування цієї лінії для досягнення справедливого результату, зокрема диспропорція довжини узбережь, наявність островів, доступ до ресурсів⁴¹.

Насамкінець оцінюється, чи не призводить визначена лінія до явної диспропорційності між співвідношенням довжини узбережь та розподілом морських зон.

У практиці міжнародного морського права при делімітації морських просторів важливу роль відіграють різноманітні обставини, які традиційно поділяються на дві основні категорії: географічні та негеографічні фактори.

До географічних факторів насамперед відносять особливості конфігурації берегової лінії та острівні території. Форма узбережжя може суттєво впливати на справедливість розмежування морських просторів, особливо коли берегова лінія має значні виступи, затоки чи інші природні особливості. Наявність островів також відіграє критичну роль.

Негеографічні фактори охоплюють ширший спектр обставин. Геологічні та геоморфологічні умови мають особливе значення при делімітації континентального шельфу.

⁴⁰ United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego-Bei, 1982. Art. 76. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

⁴¹ Evans, M.D. Maritime Boundary Delimitation, Oxford Handbook of The Law of The Sea. Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 254-279.

Соціально-економічні фактори становлять окрему важливу категорію, хоча їх вплив на остаточні рішення часто обмежений через їх мінливий характер. При їх розгляді враховуються технологічні можливості держав щодо освоєння морських ресурсів, наявність відповідної інфраструктури (наприклад, рибальського флоту чи обладнання для видобутку вуглеводнів), а також значення певних морських ресурсів для національної економіки. Особлива увага приділяється державам, чия економіка суттєво залежить від морських ресурсів, наприклад, від рибальства чи видобутку корисних копалин.

Важливим аспектом є також врахування інтересів третіх держав. Цей принцип базується на розумінні морських просторів як спільного надбання всього людства, незалежно від наявності у держав виходу до моря.

Особливе місце займає фактор історичного володіння та користування морськими просторами. Однак для його врахування необхідне дотримання двох ключових умов: по-перше, таке володіння має здійснюватися протягом тривалого часу відповідно до норм міжнародного права, і по-друге, воно не повинно оскаржуватися іншими державами.

Поведінка держав-учасниць спору також може враховуватися при прийнятті рішень. Особливо важливим є питання наявності попередніх договорів та угод між сторонами щодо використання спірних морських територій. Такі домовленості можуть створювати важливі правові прецеденти та впливати на остаточне рішення щодо делімітації.

Всі ці фактори розглядаються комплексно, з урахуванням їх взаємозв'язку та відносної ваги в кожному конкретному випадку. Метою такого всебічного аналізу є досягнення справедливого та збалансованого рішення, яке враховує законні інтереси всіх залучених сторін та сприяє стабільності міжнародних відносин у морській сфері.

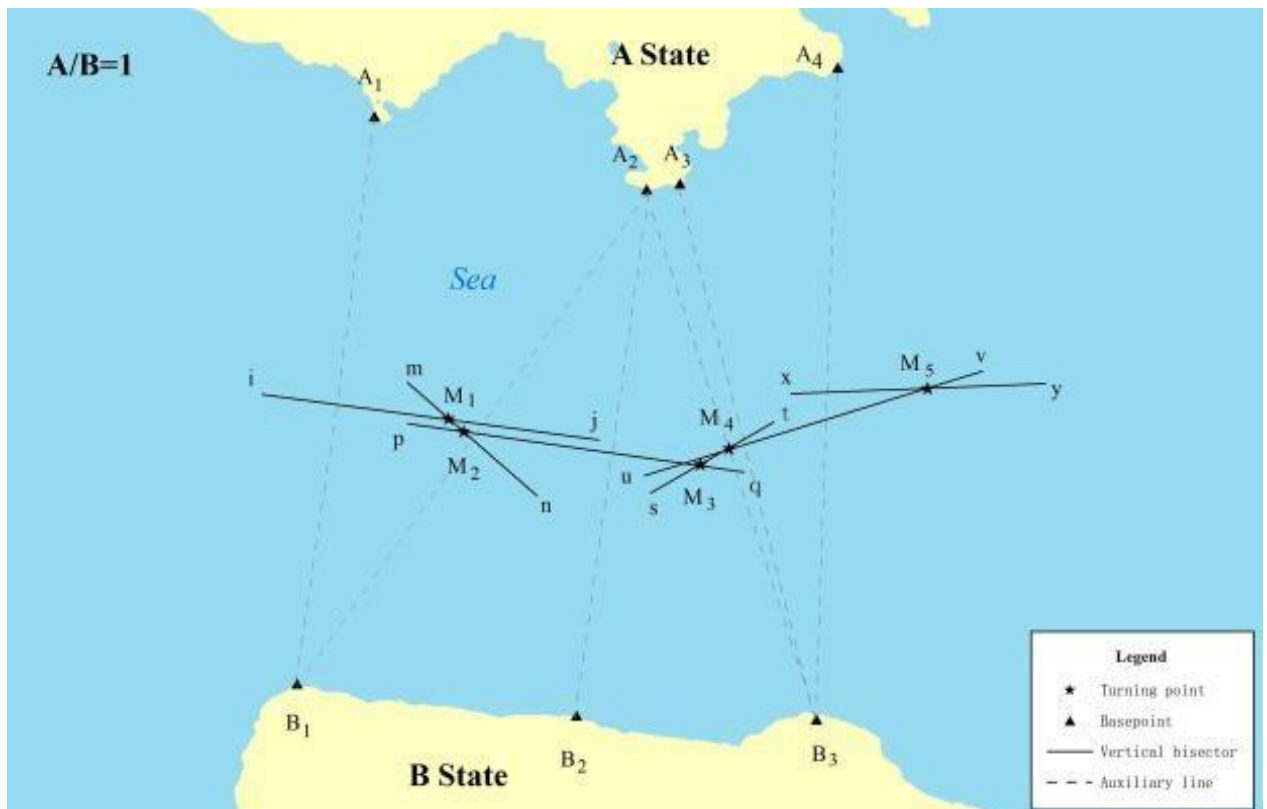
Існує декілька основних методів делімітації морських кордонів між державами:

Метод еквідистанції (лінії рівного віддалення). Це найбільш поширений метод, що полягає у побудові лінії, кожна точка якої розташована на однаковій відстані від найближчих точок вихідних ліній узбережжя кожної з держав. Для графічної побудови еквідистантної лінії спочатку визначаються базисні точки на узбережжі кожної держави, потім проводяться перпендикуляри до ліній, що з'єднують суміжні точки. Серединна лінія проходить через точки перетину цих перпендикулярів⁴².

Можна виділити три основні ситуації при побудові еквідистантної лінії:

- між двома точками на протилежних узбережжях будується пряма лінія;
- між точкою на узбережжі однієї держави та лінією узбережжя іншої будується крива лінія (парабола);
- між двома лініями узбережжя будується пряма лінія.

Метод еквідистанції (метод лінії рівного віддалення) дає однозначну та унікальну лінію розмежування (рис. 1, рис. 2., рис. 3.).

⁴² Kastrisios, Christos. Methods of Maritime Outer Limits Delimitation. *Nausivios Chora*. 2015. Vol. 5. P. 3-22.

Рис. 1. “Графічний метод побудови лінії рівного віддалення між державами з протилежними узбережжями”

Джерело: Jianhui Zhang, Shaoyang Chen, Pengfei Ning, Xuefeng Zhang. An equidistance/equiratio method of maritime delimitation on the Earth ellipsoid. *Journal of Sea Research*. Volume 191. 2023. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1385110122001605>

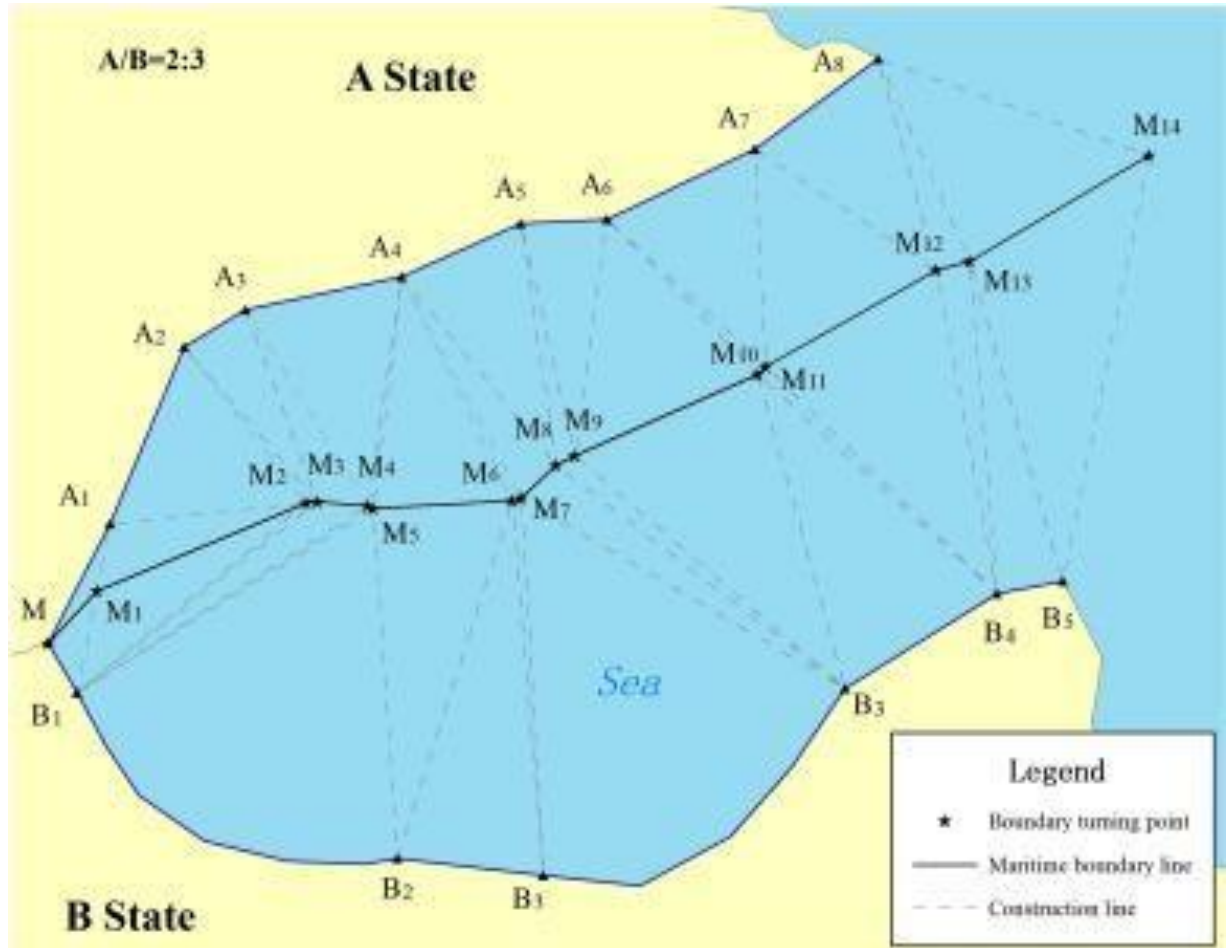

Рис. 2 “Графічний метод побудови лінії рівного віддалення між державами з суміжними узбережжями”

Джерело: Jianhui Zhang, Shaoyang Chen, Pengfei Ning, Xuefeng Zhang. An equidistance/equiratio method of maritime delimitation on the Earth ellipsoid. *Journal of Sea Research*. Volume 191. 2023. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1385110122001605>

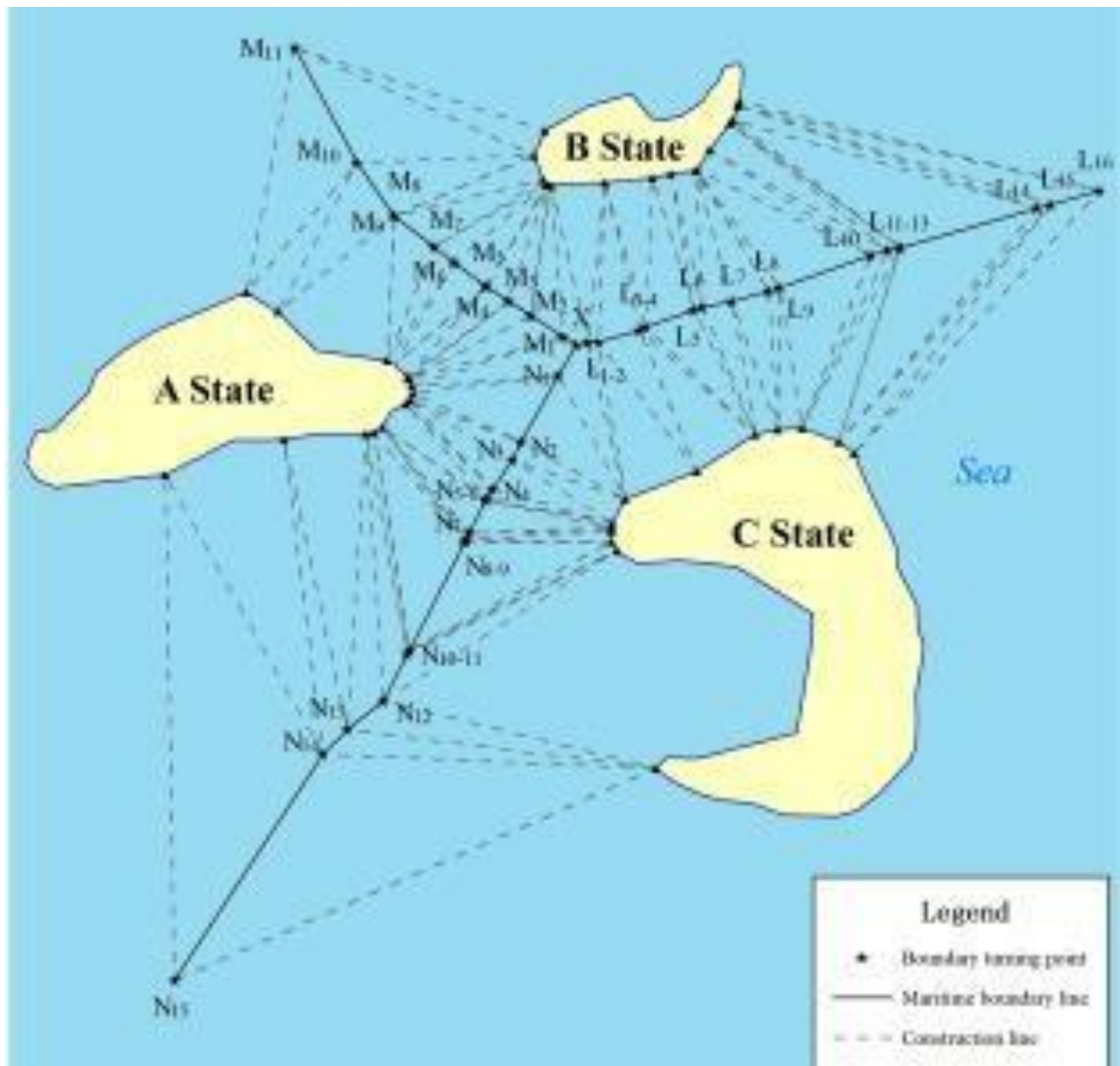

Рис. 3 “Графічний метод побудови лінії рівного віддалення між державами, щоб мають с укладі своєї території острови”

Джерело: Jianhui Zhang, Shaoyang Chen, Pengfei Ning, Xuefeng Zhang. *An equidistance/equiratio method of maritime delimitation on the Earth ellipsoid. Journal of Sea Research. Volume 191. 2023. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1385110122001605>*

Метод перпендикулярів полягає у проведенні лінії, перпендикулярної до загального напрямку узбережжя. Він застосовується там, де узбережжя держав має явно виражений односторонній характер. Метод перпендикуляра використовує лінію, проведену перпендикулярно до загального напрямку берегової лінії, як морський кордон. Цей метод вимагає генералізації берегової лінії до простої прямої лінії. Однак його застосування обмежене через складність визначення загального напрямку берегової лінії та

проблематичність її представлення простою прямою. Суттєвим недоліком є те, що берегові лінії, зображені на картах різного масштабу, можуть відрізнятися за напрямком, що створює додаткові складнощі при делімітації на основі карт.

Метод бісекторів кута використовується, коли узбережжя двох держав утворюють згин або випуклість. В такому випадку будується бісектриса кута, утвореного лініями, дотичними до загального напрямку узбережжя в районі стику.

Методи паралелей і меридіанів є одними з популярних способів делімітації поряд з методом рівної відстані. Вони використовують паралелі широти та/або меридіани довготи. Ці методи особливо ефективні для суміжних держав, оскільки допомагають уникнути ефекту відсікання, який може виникнути при використанні методу рівної відстані. Особлива корисність цих методів проявляється при наявності увігнутості берегової лінії, коли морський регіон має тенденцію до звуження. Проте ефективність методів залежить від орієнтації берегової лінії держав - вони найкраще працюють, коли узбережжя орієнтоване переважно у напрямку північ-південь (як меридіани) або схід-захід (як паралелі)⁴³.

Метод природних кордонів використовує природні особливості як морські межі. Класичним прикладом є тальвег - найглибша лінія річкового русла. За спостереженнями Прескотта і Скофілда, концепція тальвегу, яка спочатку застосовувалася до сухопутних кордонів вздовж річок, тепер поширилася на морські території і використовується для каналів та підводних басейнів. Геоморфологія морського дна та його геологічні умови в деяких випадках можуть бути визначальними факторами при розмежуванні морських територій. Цей підхід успішно застосовувався у справі про

⁴³ .Jaya, B. P. M., Cahyani, F. A., Idris, I., & Permata, R. R. Method and principle of maritime boundary delimitation between states with opposite or adjacent coasts (Case of Indonesia and Timor-Leste). *Diponegoro Law Review*. 2022. № 7(1), 150-172. <https://doi.org/10.14710/dilrev.7.1.2022.150-172>

континентальний шельф Північного моря, де природне продовження відіграло ключову роль.

Однак у глибоководних районах, таких як гирла річок або естуарії, застосування концепції тальвегу ускладнюється через її невизначеність. Як зазначає Еванс, це пов'язано з тим, що природні елементи зазвичай представлені перехідними зонами, що ускладнює встановлення точних меж⁴⁴.

Метод пропорційності враховує довжину та конфігурацію узбережжя держав. Він застосовується для перевірки того, чи не призводить лінія делімітації до явної диспропорції між довжиною берегової лінії кожної держави та площею морських просторів, що відійдуть до кожної з них.

Метод модифікованої або скоригованої еквідистантної лінії використовується для досягнення справедливого результату делімітації з урахуванням особливих обставин. Зокрема, він застосовується щодо островів, що знаходяться далеко від основної території держави і справляють непропорційний вплив на розмежування.

В таких випадках острову може надаватися обмежений ефект, половинний ефект або він може повністю огинатися ("анклавуватися") територіальним морем іншої держави.

При наданні половинного ефекту спочатку будуються дві еквідистантні лінії - одна з урахуванням острова, інша без нього. Потім посередині між ними проводиться скоригована лінія делімітації⁴⁵.

“Анклавування” означає, що острову “не надається” ніяких просторів, за винятком поясу територіального моря навколо нього. Виділяють повне анклавування (коли острів з поясом територіального моря повністю знаходиться в межах шельфу або ВЕЗ іншої держави) та часткове анклавування (рис. 4).

⁴⁴ Evans, M.D. Maritime Boundary Delimitation, Oxford Handbook of The Law of The Sea. Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 254-279.

⁴⁵ Kastisios, Christos. Methods of Maritime Outer Limits Delimitation. *Nausivos Chora*. 2015. Vol. 5. P. 3-22.

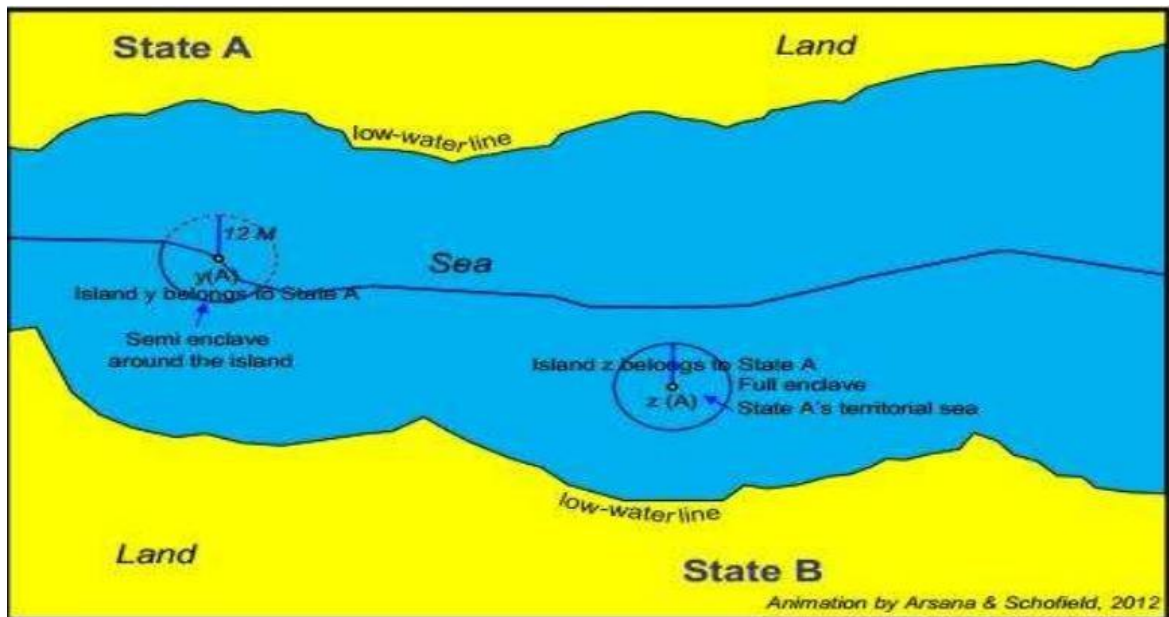

Рис. 4 “Повний анклав та напіванклав”

Джерело: Jaya, B. P. M., Cahyani, F. A., Idris, I., & Permata, R. R. *Method and principle of maritime boundary delimitation between states with opposite or adjacent coasts (Case of Indonesia and Timor-Leste)*. *Diponegoro Law Review*. 2022. № 7(1), P. 150-172. <https://doi.org/10.14710/dilrev.7.1.2022.150-172>

Кожен з цих методів має свої переваги та обмеження, і вибір конкретного методу залежить від географічних особливостей району, характеру відносин між державами та інших релевантних факторів. На практиці часто використовується комбінація різних методів для досягнення найбільш справедливого та практичного рішення.

Отже, Конвенція ООН з морського права 1982 року закріпила основні принципи та методи делімітації морських просторів між державами. Вона передбачає розмежування шляхом угоди на основі міжнародного права з метою досягнення справедливого рішення.

Найбільш поширеним методом є метод еквідистанції (серединної лінії). Він зазвичай використовується як відправна точка делімітації, від якої можливі відступи з урахуванням особливих обставин. Інші методи, такі як метод перпендикулярів, бісекторів, пропорційності та модифікованої еквідистанції застосовуються в залежності від конкретної географічної ситуації та з метою досягнення більш справедливого результату.

Вибір і комбінування методів делімітації залишається предметом домовленостей між державами з протилежними або суміжними узбережжями. Головним критерієм розмежування морських просторів за Конвенцією 1982 року є досягнення справедливого рішення з урахуванням всіх релевантних обставин у кожному конкретному випадку.

2.2 Роль Міжнародного суду ООН та інших міжнародних судових органів у вирішенні питань делімітації

Делімітація морських просторів є одним з найскладніших аспектів міжнародного морського права. Міжнародний суд ООН (МС ООН) та інші міжнародні судові органи відіграють ключову роль у вирішенні спорів між державами щодо морських кордонів та у розвитку принципів делімітації⁴⁶.

Від часу заснування у 1945 році, МС ООН став головною інституцією в рамках міжнародного правопорядку, яка допомагає державам вирішувати спори мирним шляхом. Що стосується делімітації морських просторів, суд застосовує положення UNCLOS та інші міжнародно-правові акти, надаючи прецедентні рішення, що впливають на розвиток цієї галузі міжнародного права.

МС ООН у своїх рішеннях формулює принципи, які стають орієнтирами для делімітації морських просторів між державами з суміжними або протилежними узбережжями. Наприклад, одним із ключових принципів, що розвинувся через судову практику, є принцип рівновіддаленості/справедливого рішення, який часто застосовується при розмежуванні територіального моря, ВЕЗ та континентального шельфу.

МС ООН часто підкреслює, що делімітація морських просторів повинна здійснюватися справедливо для обох сторін конфлікту, беручи до уваги різні фактори. Наприклад, при розмежуванні морських просторів між державами з різною протяжністю узбережжя або географічними умовами, суд може

⁴⁶ United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego-Bei, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

ухвалити рішення, яке враховує ці нерівності для досягнення балансу інтересів.

МС ООН стимулює держави вирішувати питання делімітації шляхом мирних переговорів, а в разі невдачі – через арбітраж або суд. Хоча судові рішення МС ООН є обов'язковими для держав, суд також заохочує їх досягати взаємних угод у дусі міжнародного права.

Врахування географічних та геологічних особливостей: Під час делімітації морських просторів МС ООН бере до уваги географічні особливості узбережжя, такі як наявність островів, архіпелагів або характер берегової лінії, а також геологічні особливості морського дна. Це підхід, який допомагає уникнути непропорційних переваг однієї держави перед іншою через природні фактори⁴⁷.

Міжнародний суд ООН регулярно тлумачить положення UNCLOS щодо делімітації морських просторів, допомагаючи розвивати і уточнювати ці норми відповідно до сучасних потреб і обставин. Судова практика МС ООН суттєво доповнює UNCLOS, особливо в складних випадках, де формальні правила не дають однозначного рішення.

Кожне рішення МС ООН формує важливі прецеденти, на які можуть посилатися держави у майбутніх конфліктах щодо делімітації морських просторів. Це допомагає уникнути ескалації конфліктів і створює стабільність у відносинах між державами.

Міжнародний суд ООН відіграє важливу роль у розвитку міжнародного морського права, особливо в питаннях делімітації морських просторів. Його рішення не лише вирішують конкретні спори між державами, але й створюють прецеденти, що формують принципи справедливості, рівноваги та врахування географічних та економічних обставин у міжнародних

⁴⁷ Miron, A. A Practitioner's Guide to Maritime Boundary Delimitation Maritime Boundary Delimitation: The Case Law. Is It Consistent and Predictable? European Journal of International Law. 2020. URL: https://www.academia.edu/90292547/A_Practitioner_s_Guide_to_Maritime_Boundary_DelimitationMaritime_Boundary_Delimitation_The_Case_Law_Is_It_Consistent_and_Predictable

відносинах. Суд забезпечує тлумачення та застосування положень UNCLOS, сприяючи стабільності і передбачуваності в міжнародній практиці.

Міжнародний трибунал з морського права (International Tribunal for the Law of the Sea, ITLOS) був заснований відповідно UNCLOS і розпочав свою діяльність у 1996 році. ITLOS є автономним судовим органом, що має повноваження розглядати спори, пов'язані з застосуванням та тлумаченням UNCLOS⁴⁸.

ITLOS відіграє ключову роль у процесі делімітації морських просторів, що включає визначення меж між виключними економічними зонами (ВЕЗ), територіальними морями та континентальними шельфами держав. Його основні функції у цьому контексті включають:

ITLOS розглядає спори між державами щодо меж морських просторів, наприклад, спори про континентальний шельф чи ВЕЗ. Це забезпечує можливість мирного вирішення суперечок відповідно до міжнародного права.

Трибунал роз'яснює і застосовує норми UNCLOS, що стосуються делімітації морських просторів. Це включає розгляд принципів, таких як рівновіддаленість та справедливість, а також врахування географічних та економічних особливостей.

Процедура розгляду справ у ITLOS складається з кількох ключових етапів:

1. Порушення справи шляхом повідомлення про спеціальну угоду або письмової заяви на ім'я Секретаря із зазначенням предмета спору і сторін. Секретар повідомляє всіх заінтересованих осіб і держави-учасниці.

2. ITLOS може приписати тимчасові заходи. Якщо ITLOS не засідає, це робить камера швидкого розгляду. Заходи можуть бути ухвалені на прохання будь-якої сторони спору.

⁴⁸ United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego-Bei, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

3. Слухання проводиться публічно під головуванням Голови, Віце-голови або старшого судді. ITLOS може вирішити провести закрите засідання.

4. ITLOS виносить розпорядження про ведення справи, встановлює строки подання аргументів сторін, вживає заходів щодо збирання доказів.

5. При неявці або незахисті однієї зі сторін інша може просити продовжити розгляд. ITLOS повинен переконатися у своїй юрисдикції та обґрунтованості позову.

6. Рішення ухвалюються більшістю присутніх членів ITLOS, викладаються з міркуваннями та підписуються Головою і Секретарем. Члени можуть викласти окремі думки.

7. Держави-учасниці можуть подати клопотання про втручання, якщо рішення може зачіпати їхні інтереси. Вони мають право брати участь при тлумаченні Конвенції чи міжнародних угод.

8. Рішення ITLOS є остаточними й обов'язковими для сторін спору. Витрати несуть самі сторони, якщо інше не визначено Трибуналом.

Рішення ITLOS створюють прецеденти для вирішення подібних суперечок в майбутньому. Це допомагає забезпечити послідовність і передбачуваність у правозастосуванні. Трибунал забезпечує, щоб делімітація морських просторів відповідала нормам UNCLOS, що зміцнює міжнародну правову систему у цій сфері. Ефективне вирішення суперечок допомагає зменшити напруженість між державами і сприяє мирному співіснуванню у морських просторах.

Слід зазначити, що UNCLOS не лише визначає правові норми для розподілу морських просторів, але й передбачає створення спеціальних арбітражних трибуналів для вирішення суперечок між державами щодо застосування і тлумачення її положень.

Серед чотирьох засобів вирішення спорів (ITLOS, МС ООН, арбітраж та спеціальний арбітраж), доступних державам-учасницям Конвенції, певна перевага надається арбітражному провадженню. Арбітраж є обов'язковим

механізмом за замовчуванням відповідно до статті 287 Конвенції. Це створює так званий парадокс "формули Монтре": Конвенція встановлює Трибунал як новий спеціалізований суд для вирішення морських спорів, хоча згідно зі статтею 287 вважається, що держави-учасниці обрали арбітраж, якщо вони не домовились про інше⁴⁹.

Таким чином, арбітражні трибунали, згідно з UNCLOS, є одним із засобів вирішення міжнародних суперечок щодо морського права. Процедура арбітражу передбачає кілька етапів:

1. Вибір арбітрів: Сторони, що беруть участь у суперечці, можуть вибрати арбітрів на основі домовленостей або за процедурою, встановленою UNCLOS. Арбітри повинні бути незалежними і мати кваліфікацію у відповідній галузі міжнародного права.

2. Арбітражний процес: Арбітраж проводиться відповідно до процедур, визначених сторонами або за загальними нормами міжнародного права. Процес включає подання письмових та усних аргументів, а також розгляд доказів.

3. Рішення арбітражного трибуналу: Рішення арбітражного трибуналу є обов'язковим для сторін і має бути виконане відповідно до норм UNCLOS. Рішення може включати рекомендації щодо делімітації морських просторів та інших питань.

Арбітражні трибунали забезпечують гнучкість і можливість спеціалізованого розгляду спорів, що дозволяє детальніше враховувати специфічні аспекти морського права. Арбітражні трибунали допомагають розширити судову практику і застосування норм UNCLOS, надаючи додаткові прецеденти для розв'язання міжнародних суперечок. Процес арбітражу забезпечує справедливе і нейтральне вирішення суперечок, що сприяє мирному врегулюванню конфліктів між державами.

⁴⁹ Gautier, P. "The ITLOS Experience in Dispute Resolution". In *The Future of Ocean Governance and Capacity Development*. Leiden, The Netherlands: Brill | Nijhoff. 2019. https://doi.org/10.1163/9789004380271_031

Міжнародний суд ООН та інші міжнародні судові органи відіграють критично важливу роль у вирішенні питань морської делімітації. Їхні рішення не тільки вирішують конкретні спори, але й формують принципи та методи, які застосовуються в подальшій практиці делімітації. Ця судова практика сприяє розвитку міжнародного морського права та забезпечує більшу правову визначеність у сфері морської делімітації.

2.3 Двосторонні угоди держав щодо делімітації морських просторів

між ними

Двосторонні угоди щодо делімітації морських просторів є важливим інструментом міжнародного морського права, що дозволяє державам врегулювати питання розмежування морських територій та континентального шельфу. Особливого розвитку такі угоди набули у другій половині XX століття, коли зросла потреба у чіткому визначенні морських кордонів через активне освоєння морських ресурсів та розвиток міжнародної торгівлі.

Процес укладання двосторонніх угод про делімітацію морських просторів базується на принципах міжнародного права, зокрема на UNCLOS. При цьому враховуються географічні особливості узбережжя, історичні права держав, економічні інтереси та принцип справедливості.

Двосторонні угоди про делімітацію морських кордонів є одним із найбільш ефективних способів мирного врегулювання територіальних питань між державами. До 1950-х років країни могли встановлювати межі своєї морської юрисдикції на власний розсуд, проте з розвитком міжнародного морського права, особливо після прийняття UNCLOS 1982 року, цей процес отримав чітку правову основу⁵⁰.

Двосторонні угоди дозволяють враховувати специфіку географічного положення держав, їхні економічні інтереси та інші важливі фактори при проведенні морських кордонів. Основним принципом делімітації є

⁵⁰ Franckx E.: Maritime Delimitation in the Baltic Sea: An Update. *TransNav, the International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation*, 2021. Vol. 15, No. 4, P. 885-891.

застосування серединної лінії з можливими модифікаціями залежно від конкретних обставин⁵¹.

Дуже показовим є процес делімітації морських просторів у Балтійському морі, якій пройшов чотири визначальні періоди, кожен з яких мав свої особливості та виклики. Перший період, що тривав з 1945 по 1972 роки, характеризувався глибоким ідеологічним поділом регіону на східний та західний блоки.

Цей поділ суттєво впливав на можливості досягнення домовленостей щодо морських кордонів, оскільки держави керувалися не лише правовими нормами, але й ідеологічними міркуваннями. Східний блок намагався консолідувати свої морські претензії в міжнародному праві, зокрема щодо 12-мильної територіальної зони та континентального шельфу.

Другий період (1973-1985) ознаменувався значним проривом у регіональних відносинах завдяки нормалізації стосунків між двома німецькими державами після їх спільного вступу до ООН 18 вересня 1973 року. Це відкрило шлях не лише для укладання морських кордонів між самими німецькими державами, але й загалом між країнами по різні боки "залізної завіси"⁵².

Хоча ці ранні угоди між країнами різних блоків мали велике політичне значення, з точки зору морської делімітації їхня важливість була обмеженою, оскільки вони стосувалися коротких ділянок кордону та районів, де було відносно мало ускладнюючих обставин.

Третій період (1985-1990) став найбільш продуктивним щодо укладання угод про морські кордони. За ці п'ять років було укладено більше угод, ніж за всі попередні періоди разом узяті. У цей час довелося вирішувати складніші випадки морської делімітації, зокрема ті, що були ускладнені наявністю великих островів поблизу середини зони розмежування. Після того як у 1988

⁵¹ Aris Marghelis. The maritime delimitation agreement between Greece and Italy of 9 June 2020: An analysis in the light of International Law, national interest and regional politics. *Marine Policy*. Volume 126. 2021. 33 p.

⁵² Franckx E. Maritime Delimitation in the Baltic Sea: An Update. *TransNav, the International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation*, 2021. Vol. 15, No. 4, P. 885-891.

році було врегульовано спірне питання між СРСР та Швецією шляхом поділу спірної зони у співвідношенні 25% до 75%, цей підхід став стандартом для наступних угод. У цей період також почалося врахування виключної економічної зони при делімітації морських просторів⁵³.

Четвертий період, що триває з 1991 року, був спричинений фундаментальними політичними змінами, пов'язаними з розпадом Радянського Союзу. Це призвело до необхідності не тільки укладання багатьох нових угод, але й з'ясування юридичного статусу вже укладених договорів. Колишній поділ Схід-Захід набув нового виміру, оскільки всі прибалтійські держави, крім росії приєдналися до Європейського Союзу до 2004 року. При цьому берегова лінія росії в регіоні суттєво скоротилася і обмежилася Калінінградським анклавом та східною частиною Фінської затоки.

За цей період більшість нових морських кордонів було врегульовано. Зокрема, було укладено угоди між Естонією та Латвією (1996), Литвою та Російською Федерацією (1997), Латвією та Литвою (1999), Естонією та Російською Федерацією (2005). Проте не всі ці угоди вступили в силу - угода між Латвією та Литвою все ще очікує на ратифікацію, а доля угоди між Естонією та Російською Федерацією стала ще більш сумнівною після того, як Росія відкликала свій підпис у вересні 2005 року⁵⁴.

Угода між Данією та Польщею 2018 року стала важливим досягненням у сфері морської делімітації, завершивши сорокарічний переговорний процес. Ключовим питанням спору був вплив данського острова Борнхольм на делімітацію морських просторів. На відміну від попередніх випадків у Балтійському морі, де острови знаходилися перед узбережжям своєї держави, Борнхольм розташований навпроти іноземного (польського) узбережжя, що суттєво ускладнювало процес делімітації.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Franckx E.: Maritime Delimitation in the Baltic Sea: An Update. *TransNav, the International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation*, 2021. Vol. 15, No. 4, P. 885-891.

Початкові позиції сторін були діаметрально протилежними: Данія наполягала на наданні Борнхольму статусу острова з врахування територіального моря та його ВЕЗ при проведенні серединної лінії, тоді як Польща взагалі не визнавала його впливу на делімітацію. Це призвело до формування спірної зони площею близько 3600 квадратних кілометрів. Спроби вирішити це питання під час переговорів 1991 року не мали успіху, і суперечка щодо "сірої зони" тривала. Ситуація змінилася після вступу Польщі до Європейського Союзу 1 травня 2004 року, коли питання рибальства стало регулюватися Спільною рибальською політикою ЄС ⁵⁵.

Новий, заключний раунд переговорів розпочався 1 березня 2018 року і призвів до прориву: Данія отримала 80% спірної зони, а Польща - 20%. Важливо відзначити, що такий розподіл не відповідав загальноприйнятому принципу співвідношення довжини відповідних берегових ліній. Пояснення цьому можна знайти у підписанні приблизно через місяць угоди між тими ж країнами щодо проекту Baltic Pipe - газопроводу, який проходить через спірну зону, з'єднуючи Зеландію та польське узбережжя ⁵⁶. Угода передбачала, що експлуатація останньої ділянки трубопроводу залишиться в польських руках, що пояснює готовність Польщі погодитися на менш вигідний територіальний розподіл (Рис. 5).

⁵⁵ Franckx E.: Maritime Delimitation in the Baltic Sea: An Update. *TransNav, the International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation*, 2021. Vol. 15, No. 4, P. 885-891.

⁵⁶ Agreement between the Republic of Poland and the Kingdom of Denmark regarding the Baltic Pipe project. Katowice, 11 December 2018. URL: <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002805b6ecd>

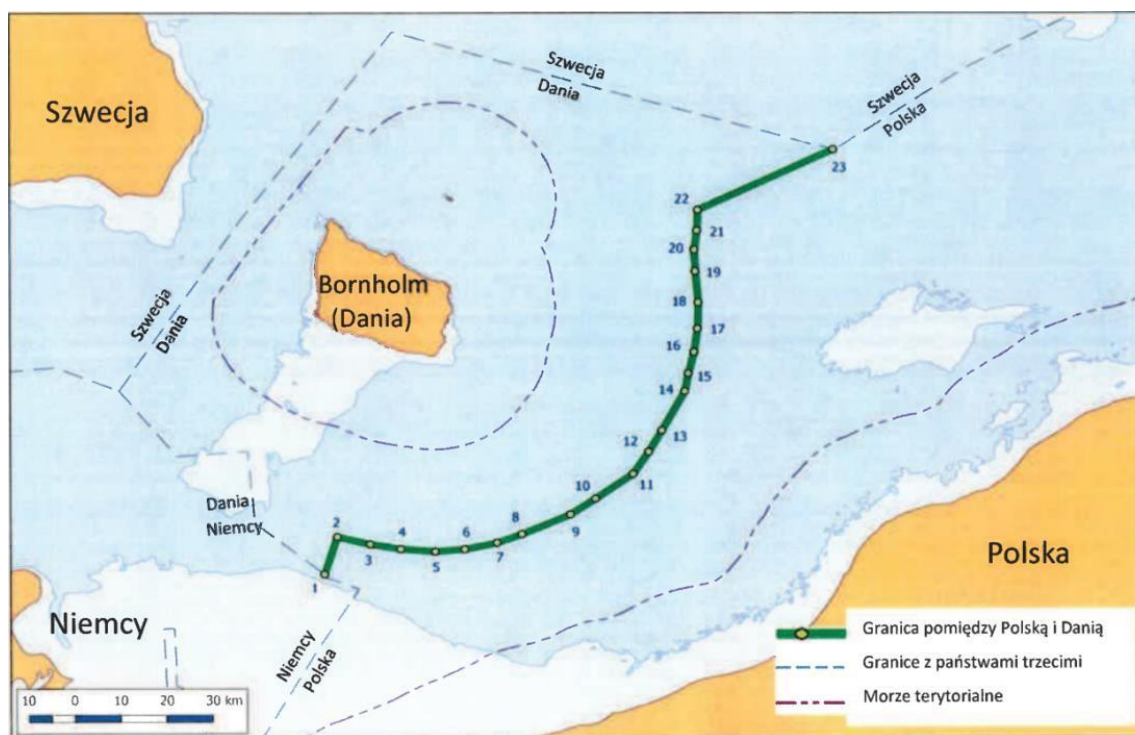

Рис. 5 “Угода про поділ морських кордонів між Польшею та Данією 2018 року”

Джерело: Agreement between the Republic of Poland and the Kingdom of Denmark concerning the delimitation of maritime zones in the Baltic Sea, 19 November 2018. URL: <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/POL-DNK2018.pdf>

Цей випадок демонструє, як економічні інтереси та енергетична безпека можуть впливати на вирішення територіальних спорів. Після більш ніж 40 років глухого кута рішення було знайдено завдяки врахуванню ширшого контексту двосторонніх відносин та взаємних інтересів сторін. Угода 2018 року також стала першою угодою про морські кордони в Балтійському морі, яка була підписана не в столиці однієї з держав-учасниць, а в Брюсселі, що підкреслює європейський контекст її укладання.

Процес делімітації морських просторів у Перській затоці має тривалу історію, започатковану Іраном у 1934 році, коли країна встановила свої територіальні води в Перській затоці, Ормузькій протоці та Оманській затоці на відстані шести миль від лінії найнижчого відливу свого узбережжя. Після цього арабські держави Перської затоки послідовно почали видавати аналогічні декларації: Саудівська Аравія - 29 травня 1949 року, Катар - 8

червня 1949 року, Абу-Дабі - 10 червня 1949 року, Кувейт - 12 червня 1949 року та інші ⁵⁷.

Особливе значення мала ірансько-саудівська угода 1968 року, яка вважається унікальним і сучасним прикладом системи морського розмежування у світі. Угода врегулювала складну суперечку щодо островів Фарсі та Арабі, а також питання перекриття нафтових родовищ. Основним принципом делімітації стала серединна лінія з урахуванням особливого статусу острова Харк, якому було надано половинний ефект при проведенні кордону. Угода також встановила 500-метрову зону обмеження нафтової розвідки з обох боків серединної лінії.

Ірансько-оманська угода 1974 року⁵⁸ визначила континентальний шельф у районі Ормузької протоки. Особливістю цієї угоди стало те, що вона супроводжувалася додатковою домовленістю, яка дозволяла обом країнам патрулювати територіальні води одна одної для забезпечення безпеки в протоці. Лінія розмежування була розрахована з урахуванням островів обох країн, а кордон має 20 поворотних точок на відстані приблизно 124,8 морських миль (рис. 6).

⁵⁷ Mojtabeh-Zadeh, P., & Zarei, B. Maritime Boundary Delimitations in the Persian Gulf. *International Studies Journal (ISJ)*, 2017, Vol. 14(2), 49-66.

⁵⁸ Iran and Oman Agreement concerning delimitation of the continental shelf (with annexed map). Signed at Tehran on 25 July 1974. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20972/volume-972-I-14085-English.pdf>

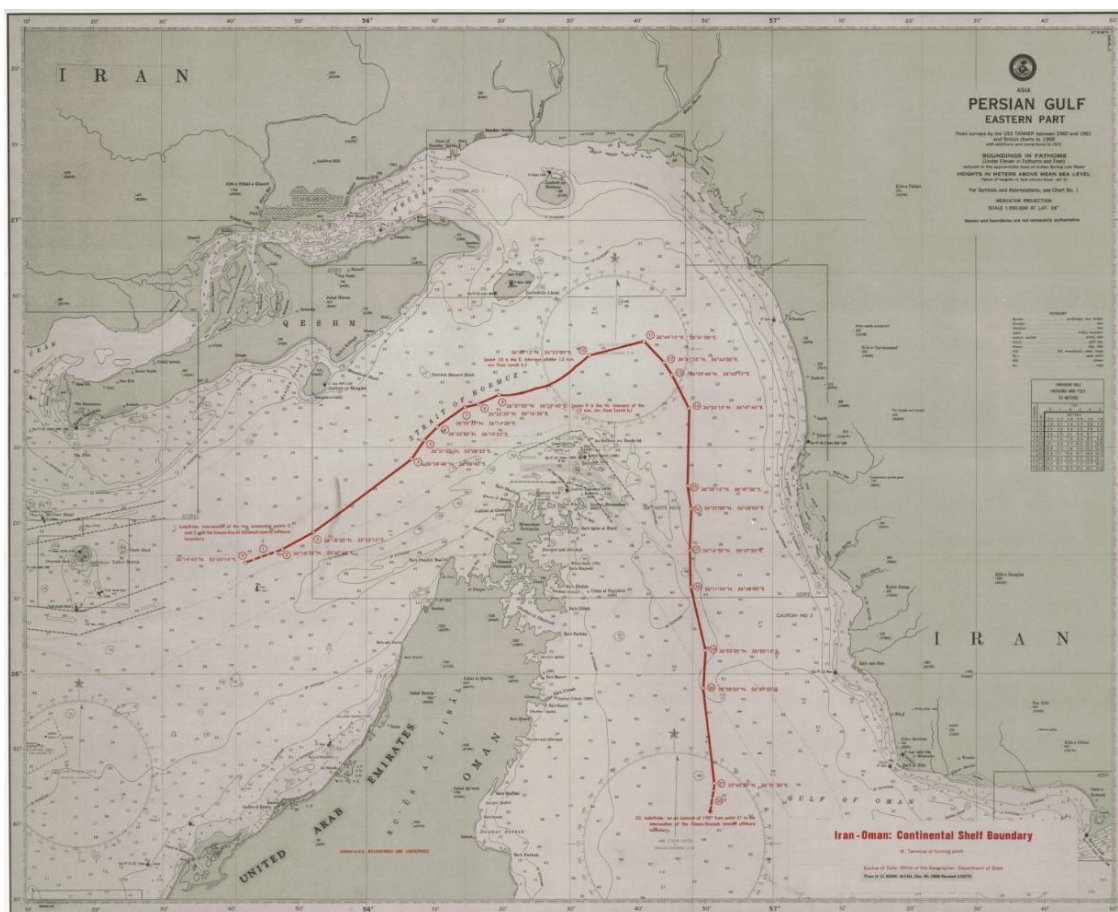

Рис. 6. “Ірано-Оманська угода про делімітацію континентального шельфу від 1974 року”

Джерело: *Iran and Oman Agreement concerning delimitation of the continental shelf (with annexed map). Signed at Tehran on 25 July 1974.* URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/11/LIS-67.pdf>

Слід відзначити, що у Середземному морі нещодавно була укладена греко-італійська угода 2020 року, яка продемонструвала комплексний підхід до вирішення питань делімітації. Угода складалася з трьох взаємопов'язаних документів: безпосередньо угоди про делімітацію, спільної пропозиції до Європейської Комісії щодо риболовства та декларації щодо ресурсів Середземного моря. Особливістю цієї угоди стало використання лінії розмежування континентального шельфу 1977 року для делімітації інших морських просторів⁵⁹.

⁵⁹ Aris Marghelis. The maritime delimitation agreement between Greece and Italy of 9 June 2020: An analysis in the light of International Law, national interest and regional politics. *Marine Policy*. Volume 126. 2021. 33 p.

Важливо підкреслити, що при укладанні двосторонніх угод держави стикаються з низкою викликів. Географічні особливості, такі як наявність островів та складна конфігурація берегової лінії, суттєво впливають на проведення серединної лінії. Економічні фактори включають наявність родовищ корисних копалин у спірних зонах та питання рибальства. Політичні аспекти охоплюють територіальні спори щодо суходолу, зміни державних кордонів та загальну геополітичну ситуацію в регіоні.

Правові питання стосуються різних підходів до застосування принципів делімітації, визначення статусу островів та базових ліній. Зростає актуальність екологічних викликів, зокрема пов'язаних зі зміною рівня моря внаслідок кліматичних змін та необхідністю захисту морського середовища.

Досвід укладання угод у різних регіонах світу демонструє необхідність комплексного підходу, який враховує застосування принципів міжнародного морського права, особливостей конкретного регіону, забезпечення балансу інтересів сторін та створення механізмів вирішення потенційних спорів. Успішність укладання двосторонніх угод значною мірою залежить від здатності держав знаходити компромісні рішення з урахуванням взаємних інтересів, при цьому важливу роль відіграють не лише географічні та правові фактори, але й економічні та політичні аспекти регіональної взаємодії.

Можемо підсумувати, що з прийняттям Конвенції ООН з морського права 1982 року процес делімітації отримав чітку правову основу, що базується на принципах справедливості та врахування всіх релевантних обставин. Дослідження практики укладання таких угод у різних регіонах світу дозволяє виділити кілька ключових аспектів.

По-перше, географічні фактори відіграють визначальну роль при проведенні морських кордонів. Особливо важливим є врахування наявності островів, конфігурації берегової лінії та відстані між протилежними берегами. Показовим є приклад угоди між Данією та Польщею 2018 року, де основним предметом спору був вплив данського острова Борнхольм на делімітацію морських просторів.

По-друге, економічні інтереси держав часто стають вирішальним фактором при досягненні компромісу. Це стосується насамперед питань рибальства та розробки природних ресурсів. Наприклад, в угоді між Грецією та Італією 2020 року важливу роль відіграло врегулювання питань рибальства, а в ірансько-саудівській угоді 1968 року - питання розробки нафтових родовищ.

По-третє, політичні фактори суттєво впливають на процес делімітації. Це особливо помітно на прикладі Балтійського моря, де процес делімітації пройшов чотири періоди, пов'язані з політичними змінами в регіоні - від протистояння часів холодної війни до європейської інтеграції після розпаду СРСР.

По-четверте, важливим є забезпечення комплексного підходу до вирішення питань делімітації. Сучасні угоди часто включають не лише власне делімітацію морських просторів, але й питання охорони морського середовища, управління ресурсами та забезпечення безпеки мореплавства.

Значну роль у процесі делімітації відіграють міжнародні судові органи, насамперед Міжнародний суд ООН та Міжнародний трибунал з морського права, які формують важливі прецеденти та сприяють розвитку принципів делімітації. Їхня практика доповнює договірні норми та допомагає державам знаходити справедливі рішення у складних випадках.

Успішність укладання двосторонніх угод значною мірою залежить від здатності держав знаходити компромісні рішення з урахуванням взаємних інтересів. При цьому важливо забезпечити баланс між різними факторами - географічними, економічними, політичними та екологічними. Досвід показує, що найбільш ефективними є угоди, які враховують комплекс питань та передбачають механізми вирішення потенційних спорів у майбутньому.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У ПРОЦЕСІ ДЕЛІМІТАЦІЇ МОРСЬКИХ ПРОСТОРІВ

3.1 Конфліктні ситуації між державами щодо делімітації морських просторів

Делімітація морських просторів є однією з найбільш складних і суперечливих областей міжнародного права, що виникає в контексті зростаючої конкуренції за ресурси океанів. З розвитком міжнародних відносин, особливо після прийняття Конвенції ООН з морського права 1982 року, питання меж морських просторів стало предметом численних конфліктів між державами. Ці конфлікти можуть виникати внаслідок різних факторів, таких як економічні інтереси, питання національної безпеки, екологічні проблеми та історичні претензії.

У світі, де ресурси океанів — від рибних запасів до корисних копалин — стають дедалі важливішими для економічного розвитку держав, суперечки щодо меж морських територій можуть призводити до значних політичних, економічних і екологічних наслідків. Держави часто мають різні інтерпретації міжнародних норм, що регулюють делімітацію, що веде до загострення ситуацій і навіть до військових конфліктів.

Цей аналіз зосереджується на основних конфліктних ситуаціях, що виникають між державами у процесі делімітації морських просторів. Він розглядає правові, політичні та соціально-економічні аспекти цих конфліктів, а також їхній вплив на міжнародні відносини. Розуміння причин та наслідків таких суперечок є важливим для формування ефективних механізмів мирного вирішення конфліктів і сприяння сталому розвитку морських ресурсів.

Конфлікти щодо делімітації морських просторів часто виникають через наявність цінних природних ресурсів, які перебувають у межах або поблизу територіальних вод та виключних економічних зон (ВЕЗ) держав. Ці ресурси,

зокрема нафта, газ і рибні запаси, мають стратегічне значення для економіки країн, що призводить до загострення суперечок між державами. Зростаючий попит на ці ресурси, їх стратегічне значення, а також проблеми, пов'язані з контролем і управлінням, сприяють загостренню напруженості між державами. Для вирішення цих конфліктів важливо розробляти ефективні механізми співпраці та діалогу на міжнародному рівні, а також укладати угоди, що регулюють використання спірних ресурсів.

Конфлікти щодо делімітації морських просторів також часто виникають унаслідок геополітичних інтересів країн, які прагнуть захистити свої стратегічні позиції та контролювати важливі морські шляхи. Ці інтереси можуть бути пов'язані з безпекою, економічними вигодами та впливом на міжнародній арені.

Конфлікти можуть також виникати через історичні претензії, які базуються на минулих подіях, угодах або історичній приналежності територій. Ці суперечки можуть бути вкрай складними, оскільки вони стосуються не лише географії, а й національної ідентичності, культурних зв'язків та історичної пам'яті.

Неоднозначність міжнародного права є однією з ключових причин виникнення конфліктів щодо делімітації морських просторів. Різні інтерпретації правових норм можуть призводити до суперечок між державами, оскільки кожна сторона може тлумачити одні й ті ж правила по-своєму.

Спори щодо континентального шельфу є однією з найбільш поширених причин конфліктів між державами, оскільки цей морський простір часто містить багаті природні ресурси, такі як нафта, газ і рибні запаси. Континентальний шельф, відповідно до Конвенції ООН з морського права (UNCLOS), є частиною морського дна, що прилягає до берега держави і простягається до глибини 200 метрів або до краю континентального підняття.

Справа про континентальний шельф у Північному морі (1969 р.) є однією з ключових судових справ, що вплинула на розвиток міжнародного

морського права та принципів делімітації морських просторів, зокрема континентального шельфу. Справа була винесена на розгляд Міжнародного суду ООН (МС ООН) трьома державами: Німеччиною, Нідерландами та Данією, які мали конфлікт щодо розподілу континентального шельфу в Північному морі.

Конфлікт між цими державами виник через те, що всі три країни мали узбережжя, що виходило на Північне море, а їхні претензії на континентальний шельф перекривалися. Нідерланди та Данія виступали за застосування принципу рівновіддаленості, згідно з яким межі континентального шельфу визначаються на рівній відстані від узбережжя кожної з держав.

Однак Німеччина, через специфіку конфігурації свого узбережжя (вузька берегова лінія в порівнянні з іншими країнами), заперечувала проти такого методу, оскільки він призвів би до несправедливого розподілу, надаючи Німеччині значно менше території континентального шельфу, ніж іншим двом країнам.

Нідерланди і Данія вимагали застосування принципу рівновіддаленості (серединної лінії), який передбачений в Женевській конвенції про континентальний шельф 1958 року. З їхньої точки зору, цей метод був логічним і справедливим у випадку делімітації між суміжними державами.

Німеччина стверджувала, що застосування принципу рівновіддаленості в даному випадку призведе до несправедливого результату через особливості її узбережжя. Вона виступала за те, що повинні враховуватися інші фактори, такі як географічні обставини, а також справедливість і пропорційність у розподілі морських ресурсів.

У своєму рішенні, оголошеному в 1969 році, Міжнародний суд ООН став на бік Німеччини і встановив, що принцип рівновіддаленості не є обов'язковим у всіх випадках делімітації континентального шельфу (рис. 7).

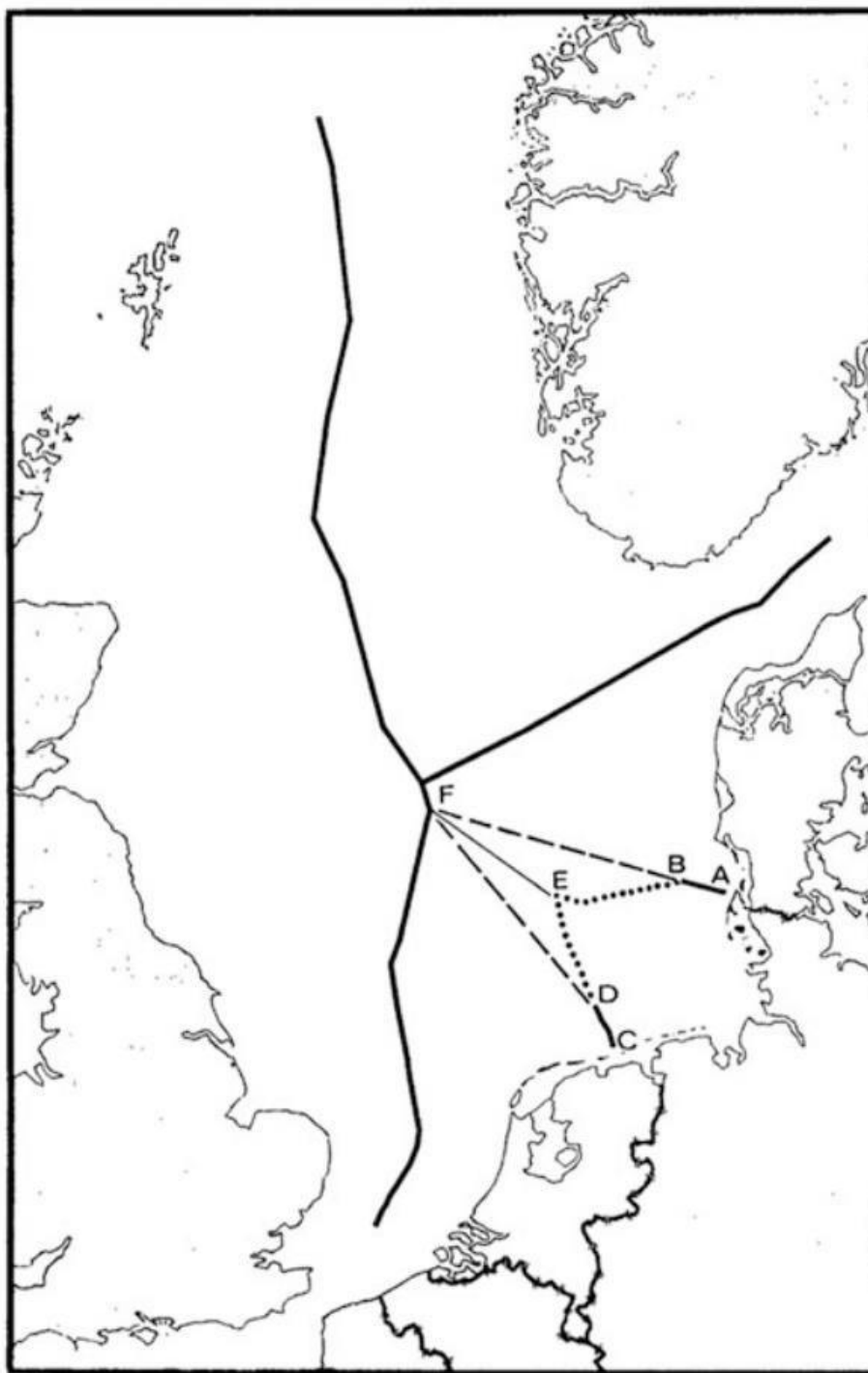

Рис. 7 “Карта з рішенняня у справі щодо континентального шельфу Північного моря (NSCS Judgment, 17), яка ілюструє позиції сторін щодо існуючих делімітацій між Сполученим Королівством, Норвегією, Данією та Нідерландами”

Джерело: *Anderson, H.S. North Sea Continental Shelf Cases. In: Gray, K.W. Global Encyclopedia of Territorial Rights. Springer, Cham. 2021. 11 p. URL: <https://haleysanderson.com/assets/pdf/nscs.pdf>*

Суд постановив, що при делімітації континентального шельфу держави повинні прагнути досягти справедливого рішення, враховуючи такі фактори, як:

1. географічні обставини: конфігурація берегової лінії, форма узбережжя, довжина берегів, та інші природні особливості;
2. пропорційність: у випадку, коли одна з держав має значно довшу або коротшу берегову лінію, ніж інші, це може впливати на справедливий розподіл морських просторів;
3. інтереси держав: мають враховуватися не лише географічні фактори, але й інтереси держав у доступі до морських ресурсів, таких як нафта, газ та інші корисні копалини ⁶⁰.

Це рішення стало важливим кроком у формуванні міжнародних стандартів делімітації морських просторів. Суд відкинув ідею, що принцип рівновіддаленості є універсальним та обов'язковим, і натомість визначив, що кожен випадок повинен розглядатися індивідуально, враховуючи різноманітні фактори для досягнення справедливого результату ⁶¹.

Рішення у справі Північного моря створило важливий прецедент, який згодом використовувався в інших міжнародних спорах щодо делімітації континентального шельфу, таких як суперечки між Канадою і США, а також між Лівією і Мальтою.

Хоча рішення було ухвалене до набрання чинності Конвенції ООН з морського права 1982 року (UNCLOS), воно суттєво вплинуло на розробку статей UNCLOS, що стосуються делімітації морських просторів. Конвенція передбачає можливість гнучкого підходу, щоб досягти справедливого рішення.

⁶⁰ International Court of Justice. Judgment Question of the delimitation of the North Sea continental shelf (Germany v. Denmark; Germany v. Netherlands). 20 February 1969. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/51/051-19690220-jud-01-00-enc.pdf>

⁶¹ Anderson, H.S. North Sea Continental Shelf Cases. In: Gray, K.W. *Global Encyclopedia of Territorial Rights*. Springer, Cham. 2021. 11 p. URL: <https://haleysanderson.com/assets/pdf/nscs.pdf>

Справа про континентальний шельф у Північному морі стала визначальною для міжнародного морського права, змінивши підхід до делімітації морських просторів. Міжнародний суд ООН у своєму рішенні підкреслив важливість врахування не лише технічних чи географічних методів, таких як принцип рівновіддаленості, але й ширшого спектра факторів для забезпечення справедливості між державами. Це рішення стало важливим етапом у формуванні більш гнучкого та справедливого підходу до розмежування континентального шельфу та інших морських просторів у міжнародному праві.

Справа про морську делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, 2009 р.) є важливим прецедентом у сфері міжнародного морського права, що стосується розподілу морських просторів між сусідніми державами. Цю справу розглядав Міжнародний суд ООН (МС ООН) і вона стала важливою в контексті застосування принципів делімітації морських просторів, зокрема принципу рівновіддаленості та врахування географічних факторів.

Румунія та Україна мали суперечку щодо делімітації морських просторів в північно-західній частині Чорного моря. Основний предмет суперечки стосувався кордонів їхніх виключних економічних зон (ВЕЗ) і континентального шельфу, а також місця розташування острова Зміїний, що є ключовим географічним елементом в цій області.

Румунія вимагала застосування принципу рівновіддаленості (серединної лінії) для делімітації морських просторів, що є стандартною практикою для визначення меж між сусідніми державами в морях і океанах.

Україна наполягала на тому, що розташування острова Зміїний має суттєве значення для визначення меж морських просторів і що цей острів має спеціальне значення для розширення її прав на ресурси.

Румунія аргументувала, що делімітація повинна бути проведена згідно з принципом рівновіддаленості, згідно з яким межі між ВЕЗ та

континентальним шельфом визначаються на рівній відстані від узбережжя кожної з держав.

Україна наголошувала на важливості острова Зміїний у визначенні меж морських просторів. Українська сторона стверджувала, що острів Зміїний є значним географічним елементом, який слід враховувати при розподілі морських просторів.

У своєму рішенні Міжнародний суд ООН застосував принцип рівновіддаленості для визначення меж між ВЕЗ і континентальним шельфом. Проте суд також взяв до уваги розташування острова Зміїний: суд підтвердив, що принцип рівновіддаленості є основним методом для делімітації морських просторів. Це означає, що межі між ВЕЗ і континентальним шельфом мають бути визначені на основі серединної лінії, яка розділяє рівні відстані від узбережжя обох держав (рис. 8). Суд також розглянув позицію України щодо острова Зміїний. Острів був врахований, але суд встановив, що його географічне розташування не надає Україні значної переваги для зміни межі, визначеної на основі принципу рівновіддаленості. Острів Зміїний був врахований як фактор, але його вплив був обмеженим, оскільки він не був достатньо великим або важливим для зміни загального принципу розподілу⁶².

⁶² International Court of Justice. Judgment Question of the maritime delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine). 03 February 2009. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/132/132-20090203-JUD-01-00-EN.pdf>

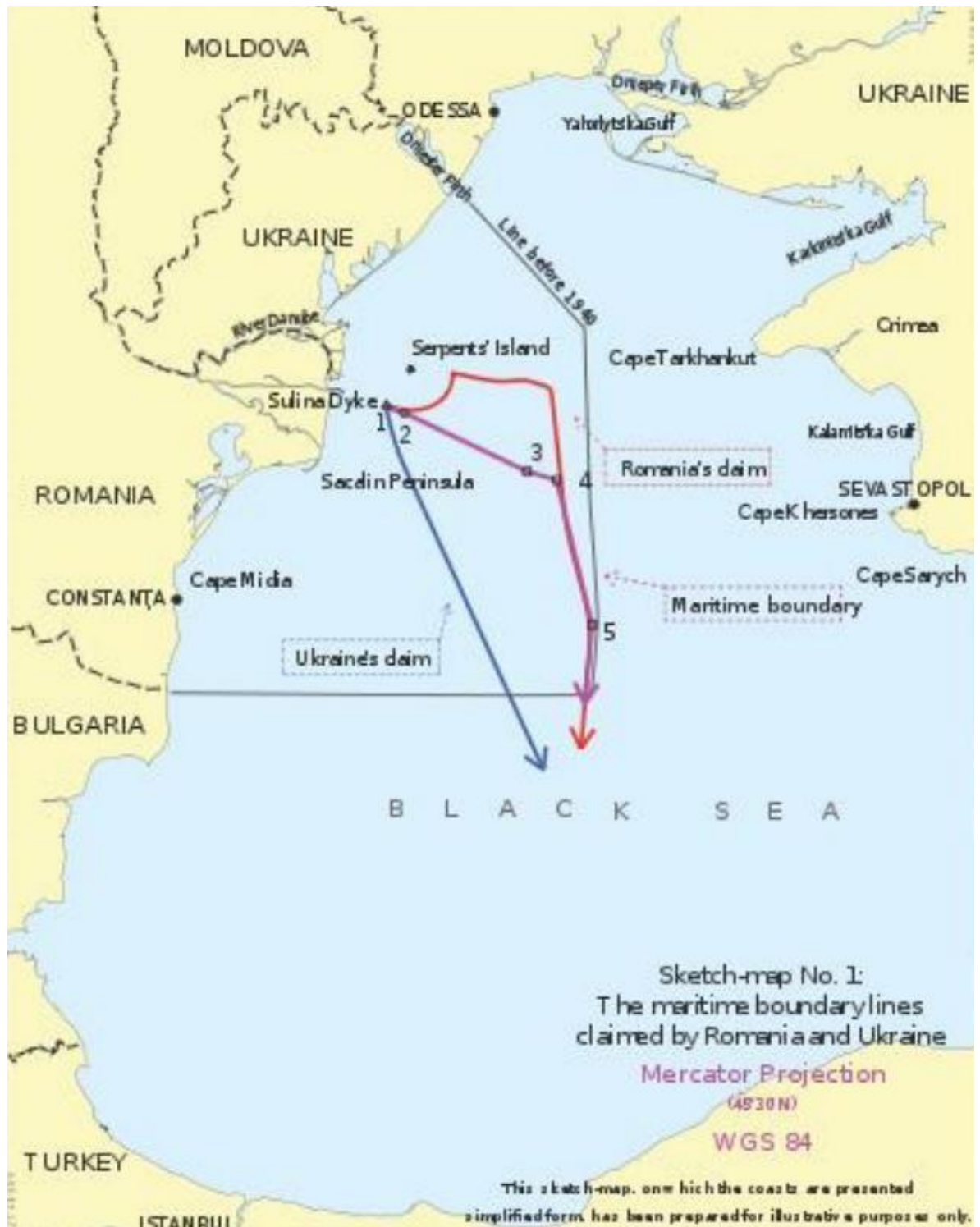

Рис. 8 “Карта делімітації континентального шельфу та виключної економічної зони між Румунією та Україною у районі острова Зміїний, згідно з рішенням Міжнародного Суду в Гаазі від 3 лютого 2009 року”

Джерело: Mereuță, Mihai. *Delimitation of the continental shelf and exclusive economic zone of the sea border between Romania and Ukraine*. Codrul Cosminului. 2011. Vol. 17. URL: https://www.researchgate.net/publication/267227459_DELIMITATION_OF_THE_CONTINENT

AL_SHELF_AND_EXCLUSIVE_ECONOMIC_ZONE_OF_THE_SEA_BORDER_BETWEEN_ROMANIA_AND_UKRAINE

Це рішення підтвердило важливість застосування принципу рівновіддаленості при делімітації морських просторів. Проте, суд також показав, що у певних випадках можуть бути враховані додаткові географічні фактори, хоча їх вплив може бути обмеженим.

Рішення продемонструвало, що острови можуть бути враховані при делімітації, але їх вплив може бути незначним у випадках, коли вони не є великими або стратегічно важливими.

Справа про морську делімітацію в Чорному морі між Румунією та Україною є важливим прикладом того, як міжнародний суд застосовує принципи делімітації морських просторів ⁶³. Рішення суду підтвердило основи принципу рівновіддаленості, але також показало, що специфічні географічні елементи, такі як острови, можуть впливати на процес, хоча і не завжди в значній мірі. Це рішення слугує важливим орієнтиром для подальших випадків делімітації морських просторів у міжнародному праві.

МС ООН стимулює держави вирішувати питання делімітації шляхом мирних переговорів, а в разі невдачі – через арбітраж або суд. Хоча судові рішення МС ООН є обов'язковими для держав, суд також заохочує їх досягати взаємних угод у дусі міжнародного права.

Під час делімітації морських просторів МС ООН бере до уваги географічні особливості узбережжя, такі як наявність островів, архіпелагів або характер берегової лінії, а також геологічні особливості морського дна. Це підхід, який допомагає уникнути непропорційних переваг однієї держави перед іншою через природні фактори.

Справа про морські кордони в Перській затоці (Катар проти Бахреїну, 2001 р.) є важливим прикладом вирішення міжнародних суперечок щодо морських кордонів з урахуванням складної географії. Цю справу розглядав

⁶³ Півторак, Г. Ф. Сучасні проблеми делімітації та співробітництва держав із протилежними та суміжними побережжями в межах виключної (морської) економічної зони України. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 311-316.

Міжнародний суд ООН (МС ООН), і вона відзначилася тим, що суд врахував у своєму рішенні специфічні географічні особливості Перської затоки, такі як невеликі острови та мілини.

Катар та Бахрейн мали тривалу суперечку щодо меж своїх територіальних вод і виключної економічної зони (ВЕЗ) в Перській затоці. Основні спірні точки включали межі навколо невеликих островів, таких як острови Хор Аль-Удайд і Фарсам, а також навколишні мілини та мілководдя.

Слід відзначити, що Перська затока характеризується складною географією з численними островами, мілинами та мілководдям, що ускладнює визначення морських меж за стандартними методами.

Катар аргументував, що його права на морські простори мають бути визначені з урахуванням спеціального значення деяких островів і мілин, які є частиною його території. Катар наполягав на тому, що ці елементи повинні мати суттєвий вплив на розподіл морських просторів.

Бахрейн наполягав на застосуванні стандартних принципів делімітації, зокрема рівновіддаленості, для визначення меж морських просторів. Бахрейн також враховував географічні особливості, але стверджував, що вони не повинні суттєво змінювати стандартні методи делімітації.

МС ООН застосував принцип рівновіддаленості для основного визначення меж між морськими просторами обох держав. Це означає, що межі між ВЕЗ і територіальними водами були визначені на основі серединної лінії, яка розділяє рівні відстані від узбережжя кожної з держав. Суд також визнав складність географії Перської затоки і взяв до уваги конкретні географічні елементи, такі як острови та мілини. Суд визнав, що ці фактори можуть вплинути на делімітацію, але їхній вплив має бути чітко обґрунтований. Суд також ухвалив рішення щодо розподілу морських просторів навколо невеликих островів, враховуючи їхню площу та стратегічне значення, але з обмеженнями на вплив цих островів на загальні межі. Суд також врахував вплив мілин і мілководдя на визначення меж.

Відомо, що суд застосував адаптивний підхід до делімітації, що дозволило врахувати специфічні географічні особливості Перської затоки (рис. 9) ⁶⁴.

Рис. 9 “Мапа, що ілюструє делімітацію морського кордону між Катаром та Бахрейном за рішенням МС ООН 2001 року”

Це рішення Міжнародного суду ООН підкреслило важливість гнучкого підходу до застосування міжнародних принципів делімітації в умовах

⁶⁴ International Court of Justice. Judgment Question of the maritime delimitation and territorial questions (Qatar v. Bahrain). 16 March 2001. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/87/087-20010316-JUD-01-00-EN.pdf>

складної географії. Справа про морські кордони в Перській затоці показала, що складні географічні умови можуть вимагати адаптації стандартних методів делімітації, щоб досягти справедливого результату для усіх сторін. Рішення стало важливим прецедентом для подальших випадків делімітації морських просторів, особливо в зонах зі складними географічними умовами.

На нашу думку, також доцільно згадати справу про морську делімітацію між Малайзією та Сінгапуром (2008 р.). Малайзія і Сінгапур звернулися до арбітражного трибуналу для вирішення спору щодо меж їхніх виключних економічних зон (ВЕЗ) у районі довкола острова Пульо Бундара, що є важливим стратегічним і економічним районом. Цей спір виник через розбіжності між державами щодо того, як саме слід делімітувати їхні морські простори в цій частині Південно-Китайського моря.

Основне питання у справі полягало в тому, як визначити межі ВЕЗ між Малайзією та Сінгапуром, зокрема в районі, де їхні зони перетинаються. Проблема ускладнювалася наявністю численних островів і мілин у цьому районі, які мали значний вплив на визначення точних кордонів.

Арбітражний трибунал вирішував спір, спираючись на кілька ключових принципів і норм міжнародного права:

1. принцип рівновіддаленості: це основний метод, використовуваний для визначення морських меж між сусідніми державами, коли їхні узбережжя близькі один до одного. Трибунал застосував цей принцип для забезпечення справедливого і рівного розподілу морських просторових прав між Малайзією та Сінгапуром.

2. врахування географічних особливостей: трибунал також врахував специфічні географічні фактори, такі як наявність островів (зокрема острова Пульо Бундара) та мілин, що вплинули на остаточне рішення. Це було важливо для правильного розподілу морських просторів у контексті специфічних умов і розташування островів.

Арбітражний трибунал ухвалив рішення, яке включало чітке визначення меж ВЕЗ між Малайзією та Сінгапуром на основі рівновіддаленості та

врахування географічних особливостей. Це рішення допомогло зменшити напруженість між державами і забезпечило чіткі правові рамки для подальшого управління морськими ресурсами в цьому важливому регіоні ⁶⁵.

Рис. 10 “Мапа делімітації морських кордонів між Малайзією та Сінгапуром за рішенням Арбітражного трибуналу 2008 року”

⁶⁵ International Court of Justice. Judgment Question of the Sovereignty over Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks and South Ledge (Malaysia v. Singapore). 23 May 2008. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/130/130-20080523-JUD-01-00-EN.pdf>

Рішення у цій справі стало важливим прецедентом для вирішення подібних суперечок між державами в інших частинах світу. Воно продемонструвало, як можна застосовувати принципи UNCLOS для забезпечення справедливого розподілу морських просторів у контексті конкретних географічних і економічних умов ⁶⁶.

Справа про морську делімітацію між Малайзією та Сінгапуром у 2008 році є значним прикладом застосування міжнародного морського права для вирішення спірних питань про межі виключних економічних зон. Арбітражний трибунал успішно використав принцип рівновіддаленості та врахував географічні особливості, що допомогло досягти справедливого та збалансованого рішення. Це рішення продовжує мати важливе значення для міжнародної практики в сфері делімітації морських просторів.

Цікавою для аналізу є також суперечка в Південно-Китайському морі, сторонами якої виступили Китай, В'єтнам, Філіппіни, Малайзія, Бруней, Тайвань. Ця суперечка стосується ряду островів, рифів та морських вод, зокрема архіпелагу Спратлі та островів Парасель. Китай стверджує, що має історичні права на більшу частину Південно-Китайського моря, що суперечить претензіям інших держав.

Південно-Китайське море є стратегічно важливим водним простором, що з'єднує Тихий і Індійський океани. Воно відіграє важливу роль у міжнародній торгівлі, оскільки через нього проходить приблизно 30% світового морського вантажопотоку. У цьому морі знаходяться численні острови, рифи та підводні райони, які є предметом суперечок, зокрема архіпелаг Спратлі та острови Парасель (рис. 11).

⁶⁶ Lathrop, Coalter G. Sovereignty over Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks and South Ledge. *The American Journal of International Law*. 2008, vol. 102, no. 4, P. 828–834.

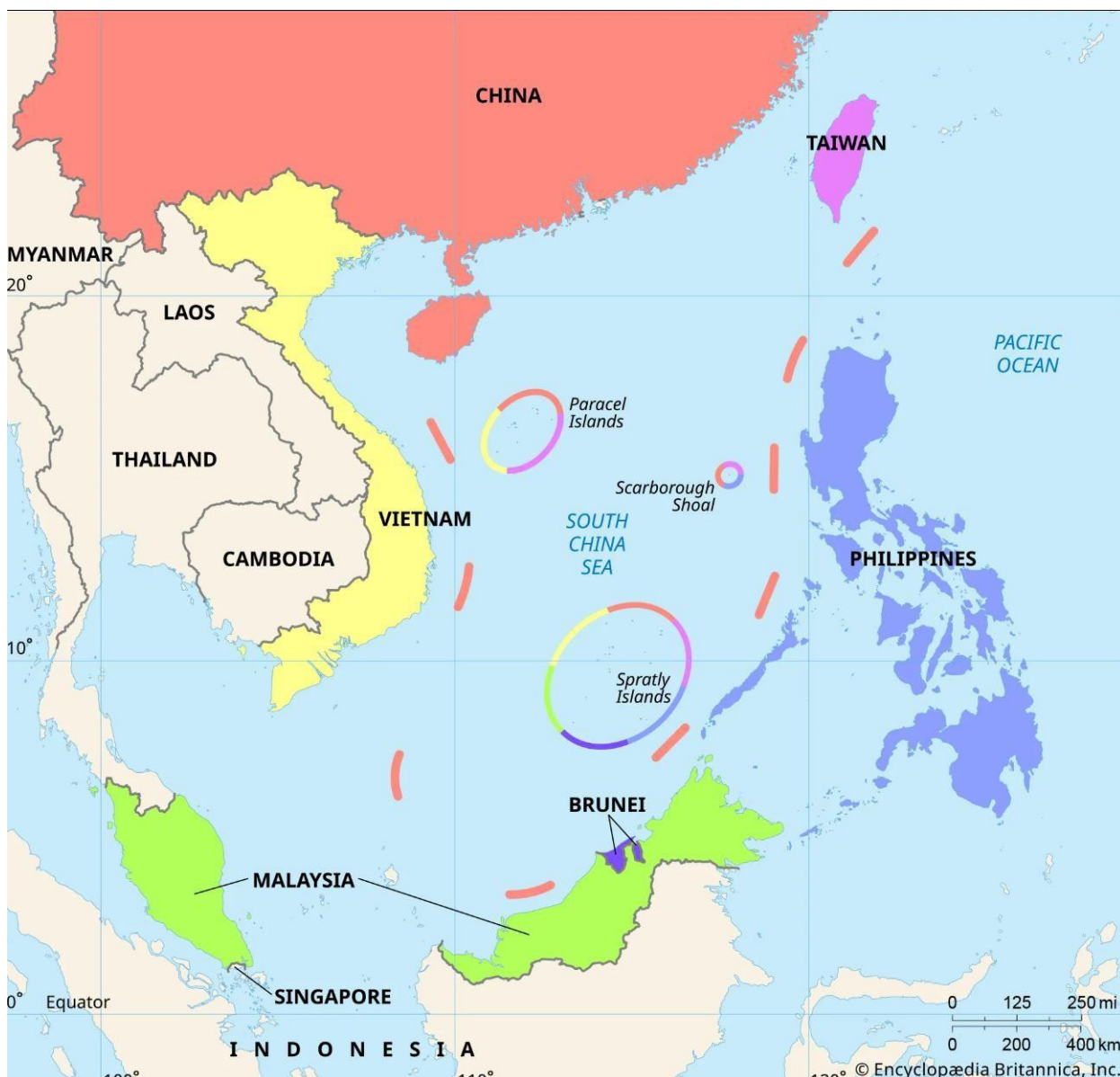

Рис. 11 “Дев'ятипунктирна лінія Китаю в Південно-Китайському морі”

Китай стверджує, що має історичні права на значну частину Південно-Китайського моря, посиляючись на карти, що датуються ще до початку 20-го століття, на яких зображено "дев'ятисмугову лінію". Ця лінія охоплює більшість акваторії моря, включаючи острови, рифи та підводні шельфи. Китай активно будує військові бази на спірних островах, зокрема на рифах у архіпелазі Спратлі, намагаючись стверджувати свої претензії.

В'єтнам також має претензії на частини архіпелагу Спратлі та островів Парасель. В'єтнам базує свої вимоги на історичних фактах та міжнародному праві, підкреслюючи, що ці території належали йому протягом століть.

Філіппіни стверджують, що частина моря, зокрема острови, що входять до архіпелагу Спратлі, є частиною їх території. У 2013 році Філіппіни звернулися до міжнародного суду, оскаржуючи претензії Китаю.

Малайзія, Бруней і Тайвань також мають свої претензії на певні частини Південно-Китайського моря.

У 2013 році Філіппіни подали справу до Постійного арбітражного суду в Гаазі, оскаржуючи законність претензій Китаю. У липні 2016 року суд виніс рішення, що:

1. Китай не має історичних прав на ресурси в межах дев'ятизмугової лінії, що суперечить міжнародному праву;
2. Архіпелаг Спратлі не є суверенною територією Китаю, а спірні острови не можуть бути основою для розширення територіальних вод.

Китай категорично відмовився визнавати рішення суду, заявивши, що воно не має юридичної сили. Китайський уряд підкреслив, що питання територіальних претензій мають бути вирішені шляхом двосторонніх переговорів, а не через міжнародні суди. У відповідь на рішення суду Китай посилив свою військову присутність у Південно-Китайському морі, що викликало занепокоєння у сусідніх країнах і міжнародної спільноти ⁶⁷.

Суперечка в Південно-Китайському морі має серйозні геополітичні наслідки. Вона сприяє зростанню напруженості між Китаєм і США, оскільки США намагаються підтримати союзників у регіоні та захистити свободу навігації. Також ця суперечка може вплинути на регіональну безпеку та економічний розвиток, оскільки контроль над морськими ресурсами, такими як нафта та газ, є стратегічно важливим для всіх учасників конфлікту. Визнання міжнародних норм та принципів може стати ключем до мирного вирішення конфлікту, але наразі ситуація залишається напруженою, і подальші дії держав можуть призвести до ескалації конфлікту в регіоні.

⁶⁷ The Philippines-China-Vietnam Triangle and Limits of the 'Friends and Enemies' Maxim: 09.09.2024. URL: <https://thediplomat.com/2024/09/the-philippines-china-vietnam-triangle-and-limits-of-the-friends-and-enemies-maxim/>

Конфлікти щодо делімітації морських просторів залишаються серйозною проблемою міжнародних відносин. Їх вирішення вимагає комплексного підходу, що враховує правові, економічні та політичні аспекти. Розвиток міжнародного права та посилення механізмів мирного врегулювання спорів є ключовими для запобігання та вирішення таких конфліктів.

3.2 Аналіз викликів та проблемних питань у сфері делімітації морських просторів та можливих шляхів їх вирішення

Визначення морських кордонів залишається одним із найбільш складних та фундаментальних питань у сфері міжнародного морського права. Суперечки щодо меж територіального суверенітету та обсягу суверенних прав держав на морські простори традиційно належать до найгостріших та найтриваліших міжнародних конфліктів, оскільки вони безпосередньо зачіпають життєво важливі інтереси країн у сферах безпеки, економіки та природокористування. Особливої актуальності ця проблематика набуває в контексті зростаючої конкуренції за морські ресурси та стратегічні транспортні маршрути ⁶⁸.

Історичний розвиток міжнародного морського права демонструє поступове ускладнення процесів делімітації морських просторів. Запровадження концепції континентального шельфу в середині XX століття, а згодом і виключної економічної зони (ВЕЗ) створило нові виклики для міжнародного співтовариства. Можливість поширення юрисдикції держав на значні морські простори – до 350 морських миль для континентального шельфу та до 200 миль для ВЕЗ – призвела до частого накладання претензій різних держав та необхідності розробки ефективних механізмів розмежування.

⁶⁸ Anderson, H.S. North Sea Continental Shelf Cases. In: Gray, K.W. Global Encyclopedia of Territorial Rights. Springer, Cham. 2021. 11 p.

Женевські конвенції 1958 року стали першою спробою міжнародного співтовариства систематизувати принципи делімітації морських просторів. Однак практика швидко виявила недостатність встановлених механізмів для вирішення всього комплексу питань, що виникають між державами. Це зумовило необхідність подальшого розвитку міжнародно-правового регулювання у цій сфері.

Принципове значення для формування сучасної системи делімітації морських просторів мала Третя конференція ООН з морського права. В ході тривалих переговорів виявився фундаментальний конфлікт підходів між державами щодо базових принципів делімітації. Перша група держав, переважно з увігнутим або опуклим узбережжям, наполягала на універсальному застосуванні принципу рівновіддаленості. Натомість друга група, представлена здебільшого країнами, що розвиваються, відстоювала пріоритет принципу справедливості та необхідність врахування широкого спектру географічних, економічних та соціальних факторів.

Аналіз практики Міжнародного суду ООН у справах про делімітацію морських просторів демонструє поступовий відхід від механічного застосування принципу рівновіддаленості на користь більш гнучкого підходу, спрямованого на досягнення справедливого результату. Суд послідовно підкреслює необхідність врахування всіх релевантних обставин кожної конкретної справи, включаючи географічні особливості узбережжя, наявність островів, геологічну структуру морського дна, розподіл природних ресурсів та інші фактори.

До географічних факторів належать:

- Конфігурація берегової лінії (наявність виступів, заток, островів);
- Геологічна та геоморфологічна будова морського дна;
- Природні особливості регіону;
- Фізико-географічні характеристики акваторії.

До негеографічних факторів відносяться:

- Наявність та розподіл природних ресурсів;

- Навігаційні умови та традиційні морські шляхи;
- Історичні права та інтереси прибережних держав;
- Економічні потреби прибережного населення;
- Екологічні міркування та необхідність захисту морського середовища;
- Безпекові інтереси прибережних держав.

Важливим внеском міжнародної судової практики стала розробка методології оцінки впливу різних географічних особливостей на процес делімітації. Зокрема, були сформульовані критерії визначення ролі островів, розроблені підходи до делімітації в умовах складної берегової лінії, встановлені принципи врахування природних особливостей морського дна. Це дозволило створити більш передбачувану та справедливую систему розмежування морських просторів.

Сучасна практика делімітації характеризується комплексним підходом, який поєднує різні методи та враховує широкий спектр факторів. При цьому вибір конкретного методу делімітації залежить від географічних та негеографічних факторів, які можуть суттєво впливати на кінцевий результат. До географічних факторів належать конфігурація берегової лінії, наявність островів та інших природних особливостей, геологічна структура морського дна. Негеографічні фактори включають розподіл природних ресурсів, навігаційні умови, історичні права держав, економічні потреби прибережного населення та екологічні міркування.

Станом на 2020 рік із 460 можливих морських кордонів лише 280 були узгоджені між державами. З них тільки 25 були врегульовані через арбітраж або судовий розгляд. Це означає, що близько 39% морських кордонів все ще залишаються предметом потенційних суперечок.

Розподіл по континентах виглядає наступним чином:

- Африка: 35% вирішених спорів;
- Азія: 61% вирішених спорів;
- Європа: 81% вирішених спорів;
- Північна Америка: 51% вирішених спорів;

- Океанія: 74% вирішених спорів;
- Південна Америка: 83% вирішених спорів⁶⁹.

Особливої актуальності в сучасних умовах набувають нові виклики у сфері морської делімітації. Зокрема, зростає значення проблем, пов'язаних з правовим режимом арктичних вод, захистом морської культурної спадщини та впливом нових технологічних можливостей. Інтерпретація статті 234 Конвенції ООН з морського права щодо особливих умов Арктики, визначення меж льодовитих районів та встановлення допустимого змісту спеціального природоохоронного законодавства потребують особливої уваги міжнародного співтовариства.

Розвиток технологій також створює нові можливості та виклики для делімітації морських просторів. Освоєння глибоководних ресурсів, розвиток морської відновлюваної енергетики, прокладання підводних комунікацій та використання штучних островів вимагають адаптації існуючих правових механізмів та розробки нових підходів до розмежування морських просторів.

Особливу увагу міжнародне співтовариство приділяє питанням захисту морської культурної спадщини. Недостатність правового регулювання в межах ВЕЗ, необхідність розробки спеціальних механізмів охорони, питання юрисдикції та відповідальності держав вимагають координації міжнародних зусиль у цій сфері.

Перспективи розвитку правового регулювання делімітації морських просторів пов'язані з необхідністю вдосконалення існуючих механізмів та розробкою нових інструментів. Важливим кроком у цьому напрямку стало рішення Генеральної Асамблеї ООН 2017 року про розробку нового міжнародно-правового інструменту щодо збереження морського біорізноманіття за межами національної юрисдикції.

Для ефективного вирішення сучасних проблем у сфері делімітації морських просторів необхідно розвивати механізми міжнародного

⁶⁹ Andreas Østhagen. Troubled seas? The changing politics of maritime boundary disputes. *Ocean & Coastal Management*. Volume 205. 2021. P. 105535. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S096456912100020X>

співробітництва та координації зусиль держав, вдосконалювати правову базу шляхом укладення додаткових імплементаційних угод та гармонізації національного законодавства, посилювати роль міжнародних організацій у моніторингу дотримання існуючих норм та сприянні мирному вирішенню спорів.

Особливу увагу слід приділяти розвитку наукової та технічної бази для точного визначення морських кордонів, оцінки впливу різних факторів та прогнозування можливих конфліктів. При цьому важливо забезпечувати баланс між суверенними правами прибережних держав та інтересами міжнародного співтовариства в цілому.

Проведене дослідження проблематики делімітації морських просторів дозволяє зробити ряд важливих висновків щодо сучасного стану та перспектив розвитку цієї сфери міжнародного морського права.

Аналіз практики Міжнародного суду ООН демонструє фундаментальну трансформацію підходів до визначення морських кордонів. Відбувся поступовий відхід від механічного застосування принципу рівновіддаленості на користь більш гнучкого підходу, спрямованого на досягнення справедливого результату. Це особливо яскраво проявилось у справі про континентальний шельф Північного моря (1969), де суд вперше чітко сформулював позицію, що метод рівновіддаленості не може вважатися обов'язковим правилом міжнародного права.

Сучасна практика делімітації характеризується комплексним підходом, який поєднує різні методи та враховує широкий спектр як географічних, так і негеографічних факторів. До географічних факторів належать конфігурація берегової лінії, наявність островів та інших природних особливостей, геологічна структура морського дна. Негеографічні фактори включають розподіл природних ресурсів, навігаційні умови, історичні права держав, економічні потреби прибережного населення та екологічні міркування.

Статистичні дані свідчать про значну кількість невирішених морських кордонів. Станом на 2020 рік із 460 можливих морських кордонів лише 280

були узгоджені між державами, з них тільки 25 були врегульовані через арбітраж або судовий розгляд. Це означає, що близько 39% морських кордонів все ще залишаються предметом потенційних суперечок.

Аналіз судової практики, зокрема справ про делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, 2009) та Перській затоці (Катар проти Бахрейну, 2001), показує, що суд послідовно підкреслює необхідність врахування всіх релевантних обставин кожної конкретної справи. Особливу увагу приділяють географічним особливостям узбережжя, наявності островів, геологічній структурі морського дна та розподілу природних ресурсів.

Сучасні виклики у сфері морської делімітації включають проблеми, пов'язані з правовим режимом арктичних вод, захистом морської культурної спадщини та впливом нових технологічних можливостей. Особливої актуальності набувають питання інтерпретації статті 234 Конвенції ООН з морського права щодо особливих умов Арктики та визначення меж льодовитих районів.

Розвиток технологій створює як нові можливості, так і виклики для делімітації морських просторів. Освоєння глибоководних ресурсів, розвиток морської відновлюваної енергетики, прокладання підводних комунікацій та використання штучних островів вимагають адаптації існуючих правових механізмів та розробки нових підходів.

Особливої уваги потребує питання захисту морської культурної спадщини, де спостерігається недостатність правового регулювання в межах ВЕЗ. Необхідність розробки спеціальних механізмів охорони, питання юрисдикції та відповідальності держав вимагають координації міжнародних зусиль.

Для ефективного вирішення виявлених проблем необхідно:

1. Розвивати механізми міжнародного співробітництва та координації зусиль держав
2. Вдосконалювати правову базу шляхом укладення додаткових імплементаційних угод

3. Гармонізувати національне законодавство держав у сфері морського права

4. Посилювати роль міжнародних організацій у моніторингу дотримання існуючих норм

5. Розвивати наукову та технічну базу для точного визначення морських кордонів

Таким чином, делімітація морських просторів залишається складним та багатоаспектним процесом, який вимагає врахування широкого спектру факторів та обставин. Успішне вирішення існуючих проблем можливе лише за умови комплексного підходу, що поєднує правові, технічні та організаційні заходи. При цьому особливу увагу слід приділяти балансу між суверенними правами прибережних держав та інтересами міжнародного співтовариства в цілому.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері пов'язані з необхідністю детального вивчення впливу нових технологічних можливостей на процеси делімітації, розробкою ефективних механізмів захисту морської культурної спадщини та вдосконаленням правового регулювання діяльності в арктичних водах. Також актуальним залишається питання пошуку оптимальних шляхів мирного вирішення існуючих морських спорів та запобігання виникненню нових конфліктних ситуацій.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що делімітація морських просторів є складним і багатогранним процесом, який базується на ряді ключових принципів міжнародного морського права. Ці принципи, зокрема справедливості, договірного визначення кордонів, пропорційності, ефективного контролю, невтручання, природного продовження та міжнародної співпраці, формують комплексну правову основу для визначення морських кордонів між державами. Вони спрямовані на забезпечення справедливого розподілу морських ресурсів, підтримання міжнародної стабільності та запобігання конфліктам.

Важливо відзначити, що застосування цих принципів вимагає гнучкого підходу, враховуючи унікальні географічні, економічні та соціальні аспекти кожного конкретного випадку. Принцип невизначеності або тимчасових угод дозволяє державам знаходити проміжні рішення у складних ситуаціях, коли остаточна делімітація не може бути досягнута негайно. Міжнародна співпраця виступає ключовим фактором у забезпеченні ефективного управління морськими просторами та вирішенні глобальних проблем, пов'язаних з океанами.

З прийняттям Конвенції ООН з морського права 1982 року процес делімітації отримав чітку правову основу, що базується на принципах справедливості та врахування всіх релевантних обставин. Дослідження практики укладання таких угод у різних регіонах світу дозволяє виділити кілька ключових аспектів.

Географічні фактори відіграють визначальну роль при проведенні морських кордонів. Особливо важливим є врахування наявності островів, конфігурації берегової лінії та відстані між протилежними берегами. Показовим є приклад угоди між Данією та Польщею 2018 року, де основним предметом спору був вплив данського острова Борнхольм на делімітацію морських просторів.

Економічні інтереси держав часто стають вирішальним фактором при досягненні компромісу. Це стосується насамперед питань рибальства та розробки природних ресурсів. Наприклад, в угоді між Грецією та Італією 2020 року важливу роль відіграло врегулювання питань рибальства, а в ірансько-саудівській угоді 1968 року - питання розробки нафтових родовищ.

Політичні фактори суттєво впливають на процес делімітації. Це особливо помітно на прикладі Балтійського моря, де процес делімітації пройшов чотири періоди, пов'язані з політичними змінами в регіоні - від протистояння часів холодної війни до європейської інтеграції після розпаду СРСР.

Важливим є забезпечення комплексного підходу до вирішення питань делімітації. Сучасні угоди часто включають не лише власне делімітацію морських просторів, але й питання охорони морського середовища, управління ресурсами та забезпечення безпеки мореплавства.

Значну роль у процесі делімітації відіграють міжнародні судові органи, насамперед Міжнародний суд ООН та Міжнародний трибунал з морського права, які формують важливі прецеденти та сприяють розвитку принципів делімітації. Їхня практика доповнює договірні норми та допомагає державам знаходити справедливі рішення у складних випадках.

Успішність укладання двосторонніх угод значною мірою залежить від здатності держав знаходити компромісні рішення з урахуванням взаємних інтересів. При цьому важливо забезпечити баланс між різними факторами - географічними, економічними, політичними та екологічними. Досвід показує, що найбільш ефективними є угоди, які враховують комплекс питань та передбачають механізми вирішення потенційних спорів у майбутньому.

Аналіз практики Міжнародного суду ООН демонструє фундаментальну трансформацію підходів до визначення морських кордонів. Відбувся поступовий відхід від механічного застосування принципу рівновіддаленості на користь більш гнучкого підходу, спрямованого на досягнення справедливого результату. Це особливо яскраво проявилось у справі про

континентальний шельф Північного моря (1969), де суд вперше чітко сформулював позицію, що метод рівновіддаленості не може вважатися обов'язковим правилом міжнародного права.

Сучасна практика делімітації характеризується комплексним підходом, який поєднує різні методи та враховує широкий спектр як географічних, так і негеографічних факторів. До географічних факторів належать конфігурація берегової лінії, наявність островів та інших природних особливостей, геологічна структура морського дна. Негеографічні фактори включають розподіл природних ресурсів, навігаційні умови, історичні права держав, економічні потреби прибережного населення та екологічні міркування.

Статистичні дані свідчать про значну кількість невирішених морських кордонів. Станом на 2020 рік із 460 можливих морських кордонів лише 280 були узгоджені між державами, з них тільки 25 були врегульовані через арбітраж або судовий розгляд. Це означає, що близько 39% морських кордонів все ще залишаються предметом потенційних суперечок.

Аналіз судової практики, зокрема справ про делімітацію в Чорному морі (Румунія проти України, 2009) та Перській затоці (Катар проти Бахреїну, 2001), показує, що суд послідовно підкреслює необхідність врахування всіх релевантних обставин кожної конкретної справи. Особливу увагу приділяють географічним особливостям узбережжя, наявності островів, геологічній структурі морського дна та розподілу природних ресурсів.

Сучасні виклики у сфері морської делімітації включають проблеми, пов'язані з правовим режимом арктичних вод, захистом морської культурної спадщини та впливом нових технологічних можливостей. Особливої актуальності набувають питання інтерпретації статті 234 Конвенції ООН з морського права щодо особливих умов Арктики та визначення меж льодовитих районів.

Розвиток технологій створює як нові можливості, так і виклики для делімітації морських просторів. Освоєння глибоководних ресурсів, розвиток морської відновлюваної енергетики, прокладання підводних комунікацій та

використання штучних островів вимагають адаптації існуючих правових механізмів та розробки нових підходів.

Особливої уваги потребує питання захисту морської культурної спадщини, де спостерігається недостатність правового регулювання в межах ВЕЗ. Необхідність розробки спеціальних механізмів охорони, питання юрисдикції та відповідальності держав вимагають координації міжнародних зусиль.

Для ефективного вирішення виявлених проблем необхідно:

1. Розвивати механізми міжнародного співробітництва та координації зусиль держав.
2. Вдосконалювати правову базу шляхом укладення додаткових імплементаційних угод.
3. Гармонізувати національне законодавство держав у сфері морського права.
4. Посилювати роль міжнародних організацій у моніторингу дотримання існуючих норм.
5. Розвивати наукову та технічну базу для точного визначення морських кордонів.

Таким чином, делімітація морських просторів залишається складним та багатоаспектним процесом, який вимагає врахування широкого спектру факторів та обставин. Успішне вирішення існуючих проблем можливе лише за умови комплексного підходу, що поєднує правові, технічні та організаційні заходи. При цьому особливу увагу слід приділяти балансу між суверенними правами прибережних держав та інтересами міжнародного співтовариства в цілому.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері пов'язані з необхідністю детального вивчення впливу нових технологічних можливостей на процеси делімітації, розробкою ефективних механізмів захисту морської культурної спадщини та вдосконаленням правового регулювання діяльності в арктичних водах. Також актуальним залишається питання пошуку оптимальних шляхів

мирного вирішення існуючих морських спорів та запобігання виникненню нових конфліктних ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, Geneva, 29 April 1958. URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1964/11/19641122%202-14%20AM/Ch_XXI_01_2_3_4_5p.pdf (дата звернення: 26.11.2024)
2. United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego-Bei, 1982. URL : https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (дата звернення: 26.11.2024)
3. Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text> (дата звернення: 26.11.2024)
4. Про затвердження переліку внутрішніх морських вод і внутрішніх водних шляхів, віднесених до категорії судноплавних: Постанова Кабінету Міністрів України № 136 від 9 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/136-2022-п#Text> (дата звернення: 26.11.2024)
5. Про прилеглу зону України: Закон України від 6 грудня 2018 року № 2641-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2641-19#Text> (дата звернення: 26.11.2024)
6. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією від 2 червня 1997 року, ратифікований на основі Закону України № 474/97-ВР від 17.07.97. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=642_003 (дата звернення: 26.11.2024)
7. International Court of Justice. Judgment Question of the delimitation of the North Sea continental shelf (Germany v. Denmark; Germany v. Netherlands). 20 February 1969. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/51/051-19690220-jud-01-00-enc.pdf> (дата звернення: 26.11.2024)
8. International Court of Justice. Judgment Question of the maritime delimitation and territorial questions (Qatar v. Bahrain). 16 March 2001. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/87/087-20010316-JUD-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 26.11.2024)

9. International Court of Justice. Judgment Question of the Sovereignty over Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks and South Ledge (Malaysia v. Singapore). 23 May 2008. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/130/130-20080523-JUD-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 26.11.2024)
10. International Court of Justice. Judgment Question of the maritime delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine). 03 February 2009. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/132/132-20090203-JUD-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 26.11.2024)
11. Agreement between the Republic of Poland and the Kingdom of Denmark regarding the Baltic Pipe project. Katowice, 11 December 2018. URL: <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002805b6ecd> (дата звернення: 26.11.2024)
12. Iran and Oman Agreement concerning delimitation of the continental shelf (with annexed map). Signed at Tehran on 25 July 1974. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20972/volume-972-I-14085-English.pdf> (дата звернення: 26.11.2024)
13. Law of The People'S Republic of China on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, 1992. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/chn11830.pdf> (дата звернення: 26.11.2024)
14. Аверочкіна Т.В. Юрисдикція України в прибережних водах: адміністративно-правовий вимір: монографія. О.: Видав. дім «Гельветика», 2018. 466 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/10314>
15. Білоцький С. Д. Міжнародно-правові аспекти використання морських кабелів і трубопроводів. Ужгород: Видавничий дім "Гельветика", 2023. Т. 3. Вип. 75. С. 150-155.
16. Бойко І. С. Міжнародне прецедентне право: теорія та практика (рішення міжнародного суду ООН щодо морських територіальних спорів). *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 199-204.

17. Бойко І. С. Прецедентна практика щодо морських територіальних спорів у рішеннях міжнародного суду ООН. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 72-81.
18. Варес К.Л. Обсяг міжнародно-правового простору, який підпадає під поняття «Міжнародний район морського дна». *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 64. С. 82–88. <http://www.apdp.in.ua/v64/12.pdf>
19. Краснікова О.В. Генезис та кодифікація інституту архіпелажних вод у міжнародному морському праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 258-265.
20. Кузнецов С.О., Аверочкіна Т.В. Протоки, що використовуються для міжнародного судноплавства: деякі аспекти визначення правового статусу та режиму. *Lex Portus*. 2017. № 4. С. 31–47. URL: <http://surl.li/plcjw>
21. Кузнецов С.О. On the Definition of the Concept of "Territorial Sea". *LEX PORTUS*. 2016. № 1. С. 108-119.
22. Мажар Л. С. Засоби вирішення міжнародних морських спорів: теоретичні та практичні аспекти. Doctoral dissertation, спец. 12.00. 11 «Міжнародне право». Одеса, 2014. 238 с.
23. Міжнародне морське право : навч.-метод. посіб. Для здобувачів вищої освіти галузі першого (бакалаврського) рівня галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право» / Т.В. Аверочкіна, Ю.В. Сергєєв. Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2024. 162 с.
24. Пасічник Я. С. Вирішення морських спорів міжнародними судовими органами. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1.С. 352-356.
25. Півторак Г.Ф. Сучасні проблеми делімітації та співробітництва держав із протилежними та суміжними побережжями в межах виключної (морської) економічної зони України. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 311-316.

26. Савчук К. О., Мельничук О. І. Міжнародний суд ООН як засіб мирного розв'язання міжнародних спорів у сучасному міжнародному праві. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 341-347
27. Сердюк А. С. Питання морських кордонів у зовнішній політиці України: автореф. дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2019. 15 с.
28. Сиротюк С. Р. Територіальні спори та претензії в міжнародному праві. Дипломна робота на здобуття ступеня магістр спеціальності "Міжнародне право". Національний авіаційний університет. Київ, 2021. 107 с.
29. Славко А. С. Принципи і способи делімітації морських кордонів. *Правовий вісник УАБС*. 2013. № 2(9). С. 88-91.
30. Смірнов, Д. О. Сучасні шляхи вирішення територіальних спорів між державами (на прикладі конфлікту України та Румунії, щодо делімітації морського кордону в чорному морі). 2019. *Право і безпека у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції*, С. 133-136.
31. Тимченко Л. Д., Кононенко, В. П. Територія в міждержавних відносинах. *Наше право*. 2013. № 13. С.182-188.
32. Шматько Г. І. Питання юридичного розмежування понять природний об'єкт та природний ресурс. *Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту економіко-правових досліджень НАН України (протокол № 10 від 25.11. 2019)*. С. 125-128.
33. Ahmed A. International Law of the Sea: An Overlook and Case Study. *Beijing Law Review*. 2017. № 8. P. 21-40.
34. Alexopoulos A. Some thoughts about the concept of the contiguous zone in the new law of the sea and its potential application to the Greek seas. *Unresolved issues and new challenges to the law of the sea*. 2006. P. 259-270.
35. Anderson H.S. North Sea Continental Shelf Cases. In: Gray K.W. *Global Encyclopedia of Territorial Rights*. Springer, Cham. 2021. 11 p.

36. Andreas Østhagen. Troubled seas? The changing politics of maritime boundary disputes. *Ocean & Coastal Management*. Volume 205. 2021. P. 105535. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S096456912100020X>
37. Aquilina K. Territorial Sea and the Contiguous Zone. The IMLI Manual on International Maritime Law: Volume I: The Law of the Sea. Oxford Academic. 2014.
38. Bankes, N. Settling the maritime boundaries between Timor-Leste and Australia in the Timor Sea. *The Journal of World Energy Law & Business*, 2018. 11(5), P. 387-409.
39. Cottier T. Equitable Principles of Maritime Boundary Delimitation: The Quest for Distributive Justice in International Law. *Cambridge University Press*. 2015.
40. Djalal, H. Maritime boundary management and border area to increase sovereignty Indonesian. *Jurnal Pertahanan*, 2018. 1(1), 27-38. URL: <http://jurnal.idu.ac.id/files/journals/16/articles/252/public/252-1047-1-PB.pdf>
41. Evans M.D. Maritime Boundary Delimitation, Oxford Handbook of The Law of The Sea. Oxford: Oxford University Press. 2015. P. 254-279.
42. Fietta S., Cleverly R. A Practitioner's Guide to Maritime Boundary Delimitation. Oxford Academic. 2016.
43. Folkersen M.V., Fleming C.M., Hasan S. The economic value of the deep sea: A systematic review and meta-analysis. *Marine Policy*. 2018. Vol. 94. P. 71-80.
44. Franckx E. Maritime Delimitation in the Baltic Sea: An Update. *TransNav, the International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation*. 2021. Vol. 15. No. 4. P. 885-891.
45. Gao J. International rules on the continental shelf delimitation. *KMI International Journal of Maritime Affairs and Fisheries*. 2009. № 1. P. 91-116.
46. Gautier P. The ITLOS Experience in Dispute Resolution. *The Future of Ocean Governance and Capacity Development*. Brill Nijhoff. 2019.

47. Hankey, B., & Legault, L. Method, oppositeness and adjacency, and proportionality in maritime boundary delimitation. In *International maritime boundaries. The American Society of International Law*. 2022
48. Hendrapati, M. Maritime expansion and delimitation after the Timor Gap Treaty. *Indonesia Law Review*, 2015. 5(1), P. 69-87.
49. Jacob A. Legal regulation of estuaries. *Journal of the Indian Law Institute*. 1991. Vol. 33. No. 4. P. 495–509.
50. Jaya B.P.M., Cahyani F.A., Idris I., Permata R.R. Method and principle of maritime boundary delimitation between states with opposite or adjacent coasts. *Diponegoro Law Review*. 2022. № 7(1). P. 150-172.
51. Janusz-Pawletta, B. Legal framework for the interstate cooperation on development and transport of fossil natural resources of the Caspian Sea. *The Journal of World Energy Law & Business*, 2020. 13(2), P. 169-184.
52. Kalanter, S. V., Maleki, A., & Saifoddin, A. Study of Caspian energy markets via a hybrid index for energy demand security in Caspian countries in years 2020 and 2030. *International Journal of Energy and Water Resources*, 2021. P. 1-13.
53. Karataeva, E.. The Convention on the Legal Status of the Caspian Sea: The Final Answer or an Interim Solution to the Caspian Question? *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 2019. 35(2), P. 232-263.
54. Kastrisios C. Methods of Maritime Outer Limits Delimitation. *Nausivios Chora*. 2015. Vol. 5. P. 3-22.
55. Kastrisios, C. and Tsoulos, L. Maritime zones delimitation – Problems and solutions. *Proceedings of the International Cartographic Association*. Vol. 1. 2017. 7 p.
56. Lando, M. Stability of maritime boundaries and the challenge of geographical change: A reply to Snjólaug Árnadóttir, *Leiden Journal of International Law*. 2022. № 35(2), P. 379–395.

57. Lathrop C.G. Sovereignty over Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks and South Ledge. *The American Journal of International Law*. 2008. Vol. 102. No. 4. P. 828-834.
58. Marghelis A. The maritime delimitation agreement between Greece and Italy of 9 June 2020: An analysis in the light of International Law, national interest and regional politics. *Marine Policy*. 2021. Vol. 126. 33 p.
59. Mojtahed-Zadeh P., Zarei B. Maritime Boundary Delimitations in the Persian Gulf. *International Studies Journal*. 2017. Vol. 14(2). P. 49-66.
60. Oxman, B. H. International maritime boundaries: Political, strategic, and historical considerations. *The University of Miami Inter-American Law Review*. 1994. 243-295.
61. Oude Elferink A. G. Maritime Delimitation between Denmark/Greenland and Norway. *Ocean Development & International Law*. 2007. T. 38. №. 4. C. 375-380.
62. O'Connell D.P., Shearer I.A. Jurisdiction on the High Seas. The International Law of the Sea: Volume II. Oxford University Press. 1984.
63. Østhagen A. Maritime boundary disputes: What are they and why do they matter?. *Marine Policy*. 2020. T. 120. C. 104118.
64. Park C.H. The 50-Mile Military Boundary Zone of North Korea. *The American Journal of International Law*. 1978. Vol. 72(4). P. 866-875.
65. Porter H.J., Jacoby M.S., Burns C. Law of the Sea. Encyclopedia of Ocean Sciences. *Academic Press*. 2019. P. 526-537.
66. Schofield, Clive. Chapter 3 Seeking Lines in the Sea: Progress and Challenges in the Delimitation of Maritime Boundaries over the Past 50 Years. In *Ocean Law Debates*, (Leiden, The Netherlands: Brill | Nijhoff, 2018) URL: https://doi.org/10.1163/9789004343146_005
67. Sun L. Common Heritage of Mankind and Protection of the Marine Environment. International Environmental Obligations and Liabilities in Deep Seabed Mining. Cambridge University Press. 2023. P. 22-56.

68. The Philippines-China-Vietnam Triangle and Limits of the 'Friends and Enemies' Maxim. *The Diplomat*. 09.09.2024.
69. Yoshifumi T. The International Law of the Sea. Cambridge University Press. 2019. 558 p.
70. Zarei, S. Identifying the applicable law and approach toward the Caspian Sea delimitation. *Law and World*, 2021. P. 32-41.